

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Факультет історії та філософії

Кафедра археології, етнології та всесвітньої історії

К в а л і ф і к а ц і й н а р о б о т а

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

«Етнокультурна ідентичність: формування та розвиток засобами туризму»

**«Ethnocultural identity: formation and development
by the means of tourism»**

Виконала: здобувачка денної форми навчання
спеціальності 032 Історія та археологія
Освітня програма Історія та археологія
Зінов'єва Ірина Андріївна

Керівник к.і.н., доц. Петрова Н. О. _____

Рецензент к.і.н. Литвин К. А.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ ____ від _____ 2025 р.

Завідувачка кафедри

(підпис) Олена СМИНТИНА
(прізвище, ім'я)

Захищено на засіданні ЕК №__

протокол № ____ від _____ 2025 р.

Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Голова ЕК

(підпис) Олена БАЧИНСЬКА
(прізвище, ім'я)

Одеса 2025

Зміст :

Вступ	4
Розділ 1. Основні поняття, терміни, ситуація в Українському законодавстві, типологізація об'єктів культурного та етнографічного туризму.	15
1.1. Культурний туризм: поняття, значення в Законі України “Про туризм”.	15
1.2. Етнографічний туризм: термінологічні підходи, проблеми визначення та місце у системі культурно-пізнавального туризму	21
1.3. Етнічний та етнографічний туризм: спільні риси, відмінності та роль у формуванні етнокультурної ідентичності	23
1.4. Історико-розважальний туризм: чи можливо це, його сенси та його можливий вплив на етнокультурну ідентичність	28
1.5. Етнопарки та музеї під відкритим небом: спільне, відмінне, їх вплив та значення для етнокультурної ідентичності	29
Висновок до розділу	31
Розділ 2. Приклади об'єктів етнографічного та культурного-пізнавального туризму, й їх вплив та формування етнокультурної ідентичності	35
2.1. “Зелені Хутори Таврії” як втрачене, але важливе етнокультурне середовище Півдня України	35
2.2. “Фрумушика-Нова” як комплексний осередок формування та трансляції етнокультурної ідентичності регіону	40
2.3. Етнопарк “Гуцул Ленд” як сучасний простір формування етнокультурної ідентичності в Карпатському регіоні	43
2.4. “Нью-Васюки” як приклад комерціалізації етнокультурної тематики в туристичному просторі Півдня України та їх шкода етнокультурній ідентичності	47

2.5 Музей народної архітектури і побуту “Шевченківський Гай” у контексті формування етнокультурної ідентичності засобами туризму	49
2.6 Музей під відкритим небом “Muzeul Maramureşului”: збереження та репрезентація етнокультурної ідентичності Румунії та української спільноти Мармарощини	52
2.7 Опішня як національний центр гончарства та простір формування етнокультурної ідентичності України	55
2.8 Косів як центр гуцульської культури та формування етнокультурної ідентичності в туристичному просторі Карпат	58
2.9 Батурин: гетьманська столиця як осередок історичної пам’яті та простір формування української етнокультурної ідентичності	60
Висновок до розділу	62
Розділ 3. Можливості використання етнографічного та культурного туризму: в різних сферах життєдіяльності, їх вплив на формування та розвиток етноідентичності людини	68
3.1 Можливості використання культурно-пізнавального та етнографічного туризму для розвитку малих громад та формування етнокультурної ідентичності	68
3.2 Можливості використання етнографічного та культурного туризму в системі шкільної освіти: співпраця зі школами та роль учнівських етнографічних експедицій	70
3.3 Етнографічний туризм як інструмент регіонального розвитку та післявоєнного відновлення культури й ідентичності	72
Висновок до розділу	75
Висновки	79

Вступ

Актуальність вивчення питання формування та розвитку етнокультурної ідентичності засобами туризму зумовлену в першу чергу тим, що це явище в сучасній Україні залишається досі недостатньо дослідженим, попри його суттєве значення для загально суспільного розвитку. Раніше туризм сприймався переважно тільки як форма відпочинку, але ж нині він набуває нових змістів, він стає важливим інструментом пізнання історії традицій, культурних практик, осмислення власної етнокультурної належності, ознайомлення з матеріальною та нематеріальною культурною спадщиною.

До повномасштабного вторгнення ми могли спостерігати за тенденцією стрімкого зростання зацікавленості українців у внутрішніх подорожах. Особливо цей процес набув активних темпів під час пандемії COVID-19 коли більшість громадян або не могли подорожувати за кордон, або ці подорожі були досить ускладнені. З цього вони почали активніше відкривати для себе культурну та природну спадщину України. Туристи стали активніше звертати увагу на об'єкти культурно пізнавального, історико-культурного та етнографічного туризму. Які в собі містять значний потенціал для формування відчуття приналежності до певної культурної та національної спільноти.

Після початку повномасштабної війни в Україні зріс інтерес до власної історії, традицій та національної культури, що дало новий поштовх для розвитку внутрішнього туризму, а особливо в сфері культурно-пізнавального та етнографічного туризму. Загалом у суспільстві зміцнилося розуміння важливості збереження культурної тяглості та цілісності національних символів, традиційних форм побуту, духовних цінностей та локальних ідентичностей. Люди продовжують подорожувати Україною, знайомляться з особливостями регіональними особливостями культурних практик, відвідують історичні місця, навіть у складних умовах. Загалом це свідчить про те, що туризм відіграє значну роль у підтримці та розвитку етнокультурної ідентичності Українців навіть у важкі часи.

До 2022 року в Україні можна було спостерігати тенденцію до збільшення кількості іноземних туристів, що були зацікавлені в ознайомленні та вивченні автентичності української культури. Загалом ця тенденція періодично поновлюється і під час повномасштабного вторгнення, але переважно в тих регіонах, які є більш віддаленими від лінії фронту. Загалом у країнах Європи об'єкти культурно пізнавального та етнографічного туризму є більш розвинутими, але переважно в форматі музеїв під відкритим небом, однак саме українські традиції, народні звичаї, історичні ландшафти та наші культурні особливості викликають зростання уваги іноземців. З огляду на високу міжнародну підтримку України інтерес до її історії, культури та мови можна прогнозувати на подальше збільшення туристичного інтересу з боку іноземців у випадку певних затиш а особливо після завершення війни.

Саме в Україні є значний потенціал для розвитку туризму як інструменту для зміцнення етнокультурної ідентичності. Після перемоги важливим стане не лише відновлення зруйнованих культурних об'єктів, але й створення нових центрів етнографічного та культурно-пізнавального туризму, що сприятимуть відновленню території, залучення грантових коштів, поверненню населення до місцевих громад шляхом створення привабливих робочих місць, відновлення міжрегіональних зв'язків, посилення національної єдності, а також демонстрації наслідків війни. Загалом туризм здатний стати одним з основних чинників культурної консолідації, формування етнокультурної самосвідомості у населенні, а також подолання стереотипів та протидії дезінформації, що нав'язувалось в нашому суспільстві.

Загалом ми можемо спостерігати зростання суспільного інтересу до тематики етнокультурної ідентичності, що в свою чергу супроводжується збільшенням випадків маніпулятивного використання певних етнічних та культурних категорій особливостей. В свою чергу це створює потребу в науковому аналізі процесів формування ідентичності та визначення того, яким чином туристична діяльність може сприяти збереженню розвитку та

популяризації культурної спадщини України. З цього ми робимо висновки, що тема дипломної роботи є актуальною, оскільки вона стосується формування національної самосвідомості, збереження культурної спадщини та розвитку туризму як важливого соціокультурного чинника.

Мета:

дослідження - аналіз процесів формування та розвитку етнокультурної ідентичності засобами туризму, а також визначення ролі туристичної діяльності у збереженні, популяризації та відтворенні національної культурної спадщини в Україні.

Завдання:

- Здійснити комплексний аналіз термінологічного апарату, що використовується у сфері культурно-пізнавального, етнічного, етнографічного та історико-розважального туризму; виявити проблеми термінологічної невизначеності та простежити, як ці категорії функціонують у науковій традиції та законодавстві України.
- Розглянути стан нормативно-правового забезпечення сфери культурного та етнографічного туризму в Україні, визначити прогалини законодавства, які впливають на класифікацію, діяльність та розвиток відповідних туристичних об'єктів.
- Провести типологізацію об'єктів культурно-пізнавального та етнографічного туризму, виокремивши їхні спільні та відмінні риси, функції та потенціал формування етнокультурної ідентичності.
- Проаналізувати низку наявних та зруйнованих об'єктів етнографічного й культурно-пізнавального туризму (зокрема «Зелені Хутори Таврії», «Фрумушика-Нова», Гуцул Ленд, «Нью-Васюки», Шевченківський Гай, Muzeul Maramureşului, Опішня, Косів, Батурин) з метою виявлення механізмів впливу кожного з них на процеси етнокультурної самоідентифікації.

- Визначити сучасні практики репрезентації культурної спадщини у туристичних просторах України та суміжних країн і оцінити їх ефективність у формуванні культури пам'яті та етнокультурної тяглості.
- Розкрити можливості використання етнографічного та культурно-пізнавального туризму для розвитку малих громад, включно з економічними, соціальними та культурними ефектами: розвитком ремесел, локального підприємництва, інфраструктури, зниженням міграції та зміцненням внутрішньої згуртованості.
- Проаналізувати потенціал співпраці етнографічних просторів зі сферою освіти, зокрема можливості інтеграції шкільних етнографічних експедицій, майстер-класів, дослідницьких проектів та між інституційних освітніх програм для формування етнокультурної самосвідомості молоді.
- Дослідити роль етнографічного туризму у післявоєнному відновленні України, включно з відбудовою культурних територій, поверненням внутрішньо переміщених осіб у громади, створенням нових економічних центрів і механізмів відновлення культурної тяглості.
- Окремо проаналізувати можливості залучення ветеранів та військових до створення, розвитку та функціонування етнографічних об'єктів як інструментів професійної реінтеграції, соціальної адаптації, реабілітації та формування ветеранського бізнесу.
- Виявити проблеми, ризики та перспективи розвитку етнографічного та культурно-пізнавального туризму у сучасних умовах - воєнних, соціальних, економічних та культурних трансформацій.
- Сформувати узагальнювальний висновок про роль туризму як інструменту збереження, відтворення і передачі етнокультурної спадщини та як одного з чинників формування національної ідентичності в Україні.

Об'єкт дослідження: Процеси формування та розвитку етнокультурної ідентичності, засобами туризму та об'єкти туризму, що беруть в цьому участь.

Предмет дослідження:

Туризм як інструмент формування та розвитку етнокультурної ідентичності; діяльність, функціонування та соціальні функції об'єктів культурного й етнографічного туризму.

Методи дослідження:

Порівняльно-історичний метод: Використовується для аналізу історичних змін та порівняння різних історичних періодів або регіонів. Цей метод дозволяє визначити розвиток етнографічного туризму в Україні, виявити тенденції та закономірності.

Описовий метод: Застосовується для детального опису об'єктів етнографічного туризму, їх характеристик та значення. Цей метод допомагає створити цілісну картину стану та особливостей етнографічних об'єктів.

Спостереження: Метод включає збір даних шляхом безпосереднього спостереження за об'єктами та явищами. Це дозволяє отримати фактичний матеріал про стан етнографічного туризму, поведінку туристів та місцевого населення.

Аналіз: Метод включає систематичне вивчення зібраної інформації для виявлення ключових аспектів та взаємозв'язків. Аналіз дозволяє глибше розуміти проблеми та можливості розвитку етнографічного туризму.

Класифікація: Використовується для впорядкування об'єктів та явищ на основі певних критеріїв. Це допомагає систематизувати інформацію про різні види та форми етнографічного туризму.

Системний метод: Передбачає комплексний підхід до вивчення етнографічного туризму як системи, що складається з взаємопов'язаних елементів. Цей метод дозволяє враховувати всі аспекти та чинники, що впливають на розвиток туризму.

Дедукційний метод: Використовується для отримання висновків на основі загальних принципів та закономірностей. Це допомагає робити обґрунтовані прогнози щодо майбутнього розвитку етнографічного туризму.

Картографування: Застосовується для створення карт та схем, що візуально відображають розташування та особливості об'єктів етнографічного туризму. Цей метод дозволяє краще орієнтуватися в географічному розташуванні та взаємозв'язках об'єктів.

Фото та відео документація: Використовується для фіксації візуальних аспектів об'єктів дослідження. Це дозволяє зберігати точні зображення об'єктів та явищ, що досліджуються.

Джерела та література

Серед найбільш використаних можна виділити декілька так би мовити підгруп, вони між собою перетинаються та й само собою є ті які можна віднести до декількох підгруп.

Можна виділити більш термінологічні праці, в яких більше розкривається питання визначення значення терміну етнографічного туризму та його суті. До таких належать праці дослідників:

Дутчан О. розкривала теоретично-методологічні проблеми етнотуризму в Україні, висвітлює проблеми визначення термінології в українському етнотуризмі, історіографію та наукові підходи до його вивчення. Вона підкреслює необхідність чіткої дефініції етнотуризму в українському законодавстві. [1]

Карпенко Ю. В., Гвоздик Т. О. розглядали форми збереження та відродження історико-культурної спадщини через розвиток етнографічного туризму в Україні. [6]

У даній роботі важливою складовою є розгляд праць дослідників та вчених, які спеціалізуються на темі етнографічного комплексу "Фрумушика-Нова". Це дослідження представляє зосереджену та детальну групу літератури, що охоплює різні аспекти культурної та історичної спадщини цього регіону.

Петрова Н. є провідним дослідником у цій галузі, і її роботи займають значне місце в даному дослідженні. Вона авторка декількох важливих наукових праць, які глибоко аналізують культурні аспекти "Фрумушики-Нова". Зокрема,

стаття ““Frumushyka Nova”: representation of Budzhak ethnic groups culture” [25] розкриває репрезентацію культурних груп Буджака через призму етнографічного комплексу. Вона досліджує, як "Фрумушика-Нова" служить платформою для збереження і популяризації культурного різноманіття регіону.[26]

Спільна праця Кушніра В.Г., Петрової Н.О. та Паларієва О.А. "Фрумушика-Нова (історико-етнографічний нарис)" є важливим історико-етнографічним дослідженням, що надає комплексний аналіз історії та розвитку цього етнографічного комплексу. Ця монографія описує створення "Фрумушики-Нова", її роль у збереженні культурної спадщини та її значення для регіону.[9]

У статті Петрової Н.О. "Туристично-рекреаційний потенціал полікультурного Буджака на прикладі комплексу етнографічного та зеленого туризму “Фрумушика-Нова”" авторка акцентує увагу на потенціалі цього регіону для розвитку туризму. Вона аналізує, як комплекс поєднує етнографічний і зелений туризм, сприяючи економічному та культурному розвитку Буджака.[11]

Євген Руденко у своїй розвідці “Ленін, Сталін, бринза. Як у бесарабському степу відродили знищене село” пропонує цікаву та різнобічну перспективу на історію та відродження "Фрумушики-Нова". Ця стаття представляє не лише науковий, але й публіцистичний погляд на значення цього комплексу для сучасного українського суспільства. В ній розкривається особиста мотивація, ідея та принципи створення та розвитку об’єкту.[19]

Таким чином, даний сегмент літератури є різноманітним і містить глибокі дослідження, які доповнюють один одного. Основний внесок у цю тематику зробила Петрова Н.О., яка своїми численними працями детально розглядає різні аспекти етнографічного комплексу "Фрумушика-Нова", від його культурної репрезентації до туристично-рекреаційного потенціалу. Ці дослідження створюють всебічне розуміння значення "Фрумушики-Нова" як центру

збереження культурної спадщини та розвитку туризму в регіоні Буджак. [11, 15, 25, 32, 33]

На мою думку це одна з найцікавіших та різноманітній у собі груп.

Окремо варто розглянути сайтографію за даним питанням. До цієї категорії можна віднести статтю на сайті вікіпедії “Етнічний туризм” [2]. Стаття надає загальні відомості про етнічний туризм, його визначення, види та значення для культурного обміну і збереження традицій. Інформація подана досить коротко та стиснуто, без розкриття всіх аспектів, проблематики та особливостей етнічного туризму. Основу сайтографії складають сайти об’єктів етнографічного туризму, на який можна дізнатися основну інформацію, а також часто коротку історію об’єкта та спрямування напрямку його роботи. Не з усіма сайтами ми можемо зараз працювати, так як деяких сайтів вже немає, що пов’язано з окупацією, це сайт Зелених Хуторів Таврії, цей об’єкт є зруйнованим внаслідок російської окупації, й зараз об’єкту та сайту немає. Але так як ця тема досліджувалась мною протягом усього навчання на бакалаврській програмі, то я встигла опрацювати до повномасштабної війни та окупації Херсонщини інформацію з сайтів де була інформація стосовно Зелених Хуторів Таврії, а також неодноразово відвідувала їх, що дало можливість дослідити їх діяльність до знищення російськими окупантами.

Зовсім інша ситуація з сайтами тих об’єктів, які знаходяться в більшій безпеці, вони функціонують у звичному режимі. Де ми можемо дізнатися основну інформацію про певний об’єкт та умови його функціонування, вартість відвідання, або ж відпочинку на ньому та інших додаткових послуг. Також на них зазначена історія кожного з конкретних об’єктів, що є важливим джерело для відображення локальної історії.[3, 4, 5, 13, 23]

Варто підкреслити що дана тематика є мною опрацьовувалась та досліджувалась, починаючи з першого курсу бакалавріату, та вивчалися різні аспекти та прояви даної теми, відбувалися виступу на наукових конференціях, таких як:

❖ VII Всеукраїнська студентська науково-практична конференція “Науковий пошук студентів XXI ст.: актуальні питання гуманітарних і соціально-економічних наук”

❖ XXXIX-й Міжнародна краєзнавча конференція молодих учених “Краєзнавство у системі науки та освіти: досвід і перспективи”

❖ XL Міжнародна краєзнавча конференція молодих учених “Краєзнавчі студії у вимірах сучасності, ретроспективі і перспективі”

❖ XIV Міжнародна наукова конференція “Етнічна культура в глобалізованому світі”

❖ XV Міжнародна наукова конференція студентів, аспірантів та молодих вчених “Етнічна культура в глобалізованому світі”

❖ XLI Міжнародна краєзнавча конференція молодих учених “Краєзнавчі студії з глибини років і до сьогодні (до 100-річчя створення Харківської комісії краєзнавства)”

❖ XVI Міжнародна наукова конференція студентів, аспірантів та молодих вчених “Етнічна культура в глобалізованому світі”

❖ XVII Міжнародна наукова конференція студентів, аспірантів та молодих вчених “Етнічна культура в глобалізованому світі”

❖ XVIII Міжнародна наукова конференція студентів, аспірантів та молодих вчених “Етнічна культура в глобалізованому світі”

❖ Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю “Культура історичної пам’яті в Україні: наукові, культурні та освітні аспекти”

Також за результатами наукової діяльності, була здійснена публікація на тему: «Формування культурного простору пам’яті в Україні: досвід і виклики під час війни на прикладі етнографічного туризму». [16]

Отже, тема дослідження є актуальною та перспективною, й такою що потребує вивчення, розвиток й заглиблення в неї.

Структура роботи:

Структура кваліфікаційної роботи побудована таким чином, щоб послідовно, логічно і всебічно розкрити процеси формування та розвитку етнокультурної ідентичності через туризм. Починаючи з теоретичних і термінологічних основ і закінчуючи аналізом об'єктів та перспектив їх використання в сучасних соціальних процесах.

Перший розділ має теоретико-методологічний характер і присвячений розумінню ключових понять, що лежать в основі дослідження. У ньому розглянуто основні терміни, стан нормативно-правового регулювання туристичної галузі, а також питання термінологічної невизначеності, що істотно впливає на можливість чіткого наукового та практичного аналізу. Значна увага приділяється взаємозв'язку між культурним, етнічним та етнографічним туризмом, їх спільними та відмінними рисами, а також їхніми специфічними функціями в процесах формування етнокультурної ідентичності. Історично-розважальний туризм, етнопарки та музеї під відкритим небом розглядаються окремо як специфічні форми представлення культурної спадщини. Загалом розділ завершується підсумком, що визначає методологічні рамки для подальшого аналізу.

Другий розділ має прикладний характер і містить аналіз конкретних об'єктів етнографічного та культурно-пізнавального туризму в Україні та сусідніх країнах. У ньому розглядаються як збережені, так і зруйновані об'єкти, що дає можливість простежити різні моделі функціонування, соціокультурні практики, форми демонстрації культурної спадщини та механізми їх впливу на формування етнокультурної ідентичності. Кожен об'єкт аналізується в контексті його історії, місцевої культурної специфіки, взаємодії з туристами та місцевими мешканцями, а також його потенціалу в сучасному культурному просторі. Такий підхід дозволяє провести порівняльний аналіз та виявити певні закономірності у функціонуванні етнографічних просторів.

У третьому розділі представлено узагальнення можливостей застосування етнографічного та культурно-пізнавального туризму в різних сферах

суспільного життя. У ньому досліджується потенціал туризму для розвитку малих громад, зміцнення місцевої ідентичності та створення нових соціальних та економічних можливостей, особливо в післявоєнний період. Особлива увага приділяється освітнім та науковим практикам, просуванню нематеріальної культурної спадщини. Детально розглянуті перспективи інтеграції ветеранів і військовослужбовців у туристичний сектор, як елемент соціальної адаптації та реінтеграції. Розділ завершується аналізом ризиків і викликів, що супроводжують розвиток цього сектору в сучасних умовах, особливо під час війни.

У висновках було систематизовано результати дослідження, а також відображено виконання поставлених завдань, окреслено значення туризму як чинника збереження та передачі української матеріальної та нематеріальної культурної спадщини. Також було визначено перспективи подальших досліджень у цій галузі.

Таким чином, структура цієї роботи дозволяє здійснити послідовний розгляд та ознайомлення з даною темою, від аналізу теоретичних засад до розгляду практичних проявів, й узагальнення можливостей використання туристичних практик у формуванні етнокультурної ідентичності сучасної України.

Розділ 1. Основні поняття, терміни, ситуація в Українському законодавстві, типологізація об'єктів культурного та етнографічного туризму.

Для початку нам варто розглянути основні типологізацію об'єктів туризму, що будуть розглянуті в контексті питання формування та розвитку етнокультурної ідентичності засобами туризму. Щоб далі при розгляді конкретних об'єктів ми могли їх ідентифікувати, та розуміти основні сенси їх функціонування, а також яким саме чином вони можуть впливати на формування етнокультурної ідентичності.

Зараз є певна проблематика у систематизації та типологізації у науковій сфері, так як у роботах різних авторів, ми можемо бачити схожі трактування, або визначення часто до майже тотожних термінів, й загалом часто мають схожий між собою сенс. Також в цій сфері ми стикаємося з проблемою, яка впливає з проблематики визначеності у науковій сфері, це відсутність закріплення, роз'яснення та певного контролю зі сторони законодавства, що буде помітно на прикладі одного розглянутих з об'єктів, де можна побачити зловживання у цій темі.

1.1. Культурний туризм: поняття, значення в Законі України “Про туризм”.

В Законі України “Про туризм” ми бачимо об'єкти в розглядаємій нами сфері часто поєднують у собі декілька видів туризму, що виокремлені у даному законі: культурно-пізнавальний; екологічний (зелений); сільський. [17]

Найбільший інформаційний та змістовний об'єм, у розглядаємих об'єктах та їхнього впливу на формування етнокультурної ідентичності, відображається у культурно-пізнавальному виді туризму.

Загалом цей термін є більш узагальнювальним, й охоплює у собі всі подорожі метою яких є ознайомлення з культурною спадщиною, традиціями, їх

трансформаціями, традиційними ремеслами та сьогоденням народу. Зокрема в цій категорії ми можемо виділити:

- історичні та археологічні пам'ятки (замки, фортеці, палаци, меморіали, музеї, поселення та інші);
- культурні об'єкти (театри, галереї, фестивалі, концерти, пам'ятки архітектури, музеї, сучасне мистецтво);
- етнічні особливості (ремесла, фольклор, традиційний побут, обряди, національна кухня та її варіації).

Якщо розглядати етнографічний та історичний туризм як підвиди культурно-пізнавального виду туризму, то їх можна розглядати таким чином:

- Історичний туризм, його суть полягає у подорожах з метою вивчення та ознайомлення з історичним надбанням та пам'ятками. Його об'єктами є пам'ятки археології, етнології, архітектури та історії. По факту його дія часто регулюється Законом України “Про охорону культурної спадщини”, який визначає правовий статус та умови використання об'єктів. [20]

- Етнографічний туризм, його сутність полягає у подорожах метою яких є ознайомлення матеріальною та нематеріальною культурою (традиції, обряди, мова, діалекти, фольклор, ремесла та інше) певних націй та етносів. Його об'єктами є етнографічні музеї, заповідники, музеї під відкритим небом (скансени), етнофестивалі, етнопарки, ремісничі майстерні. Їх діяльність по факту частково регулюється законами пов'язаними з нематеріальною культурною спадщиною, а також розвитком сільського туризму.

Тепер після того як розглянули як це відображається в нашому законодавстві, перейдемо до більш загальної характеристики. Так як в Законі України “Про туризм”, робиться більше акцент на культурний туризм, то саме з нього почнемо детальнішого ознайомлення. [17]

Загалом культурний туризм є одним із наймасштабніших та найпопулярніших видів туризму у світі. Його головна мета полягає в ознайомленні туристів з історією, мистецтвом, архітектурою, мистецтвом, природними та етнічними особливостями. А також можливо в контексті способом життя населення у різних регіонах, країнах. Наприклад інтерес іноземців до того як українці живуть під час війни, їх часто шокує яким чином ми адаптуємося до такого життя, для них часто це є повним культурним дисонансом, до їх уявлення яким може бути життя під час війни. Часто звичні для нас речі, наприклад такі як доставка їжі під час повітряної тривоги, коли їх шокує наш сервіс, те як бізнес та люди адаптуються до умов війни, для них це є певним культурним зламом у їхньому уявленні про Україну та життя у ній.

Загалом культурний туризм можна визначити як відвідування історичних, культурних, мистецьких та географічних пам'яток, які мають значну культурну, символічну та духовну цінність для людства. Для більш детального та глибшого розуміння сутності культурного туризму, треба розглянути більш детально його основні аспекти. Основою цього виду туризму є ознайомлення з туристичними об'єктами, що відображають різні історичні періоди, архітектурні стилі, культурні традиції та етнічні особливості. Туристи що подорожують з намірами культурного туризму, вони найчастіше прагнуть отримати від подорожі не лише естетичні враження, а й отримати глибше розуміння розвитку людства, мистецтва й духовного життя суспільства. [6]

Основними критеріями які можливо визначити до об'єктів культурного туризму, є такі:

- об'єкт є шедевром людської творчості (такі пам'ятки визначаються унікальністю архітектурних рішень, мистецького оформлення та культурної символіки);

- об'єкт демонструє взаємовпливи людських цінностей у певний період або культурному просторі (можна побачити проявлення цього в архітектурі, містобудуванні, технологіях та монументальному мистецтві);

- об'єкт має виняткову або унікальну цінність для певної культури чи цивілізації (часто ці пам'ятки можуть бути як матеріальними, так і нематеріальними носіями культурної традиції та спадщини);

- об'єкт є видатним прикладом, що ілюструє значний етап людської історії (це можливо побачити у архітектурних спорудах, технологічних ансамблів, культурних ландшафтів та пам'ятки, які відображають еволюцію та розвиток суспільства);

- об'єкт чи місце є прикладом традиційного способу життя та взаємодії людини з природним середовищем (такі об'єкти можуть демонструвати збережені форми землекористування, традиційні ремесла, побутові практики, обряди та традиції);

- об'єкт що пов'язаний із подіями, традиціями, віруваннями або творами мистецтва, що мають локальне, або глобальне значення (це можуть бути локації, пов'язані з історичними подіями, літературними пам'ятками, релігійними явищами, культурними ідеями, або відтворенням та новоствореними що відображають історію, традиції, ремесла притриманні як локальній території, так і в більших територіальних масштабів). [26]

Тепер після розгляду того яким чином ми можемо визначати об'єкти культурного туризму, перейдемо до основних напрямків діяльності туристів та відвідувачів об'єктів культурного туризму, й сенси та впливи що вони можуть нести для людей.

Варто почати з напевно найбільш банального що можна уявити думаючи про культурний туризм, та й загалом того що люди можуть робити найчастіше, не задумуючись спеціально про те що вони додають до своїх подорожей елементи культурно-пізнавального туризму. Це відвідування музеїв, різних історичних маршрутів, архітектурних та археологічних пам'яток. Такі елементи у подорожах дають людям ознайомитися з різними історичними періодами через архітектуру, мистецтво, артефакти, культурні форми та спостереження за оточуючими супроводжуваними елементами, що впливають на загальне

враження та спогади, які в свою чергу впливають на формування та розвиток особистої етнокультурної ідентичності туристів та відвідувачів.

Наступним виділеним напрямком туристичної діяльності, є таким про який найчастіше задумуються та роблять основною метою подорожі, те що часто можуть планувати навіть на рік два наперед, це участь у різних культурних заходах. До цього можна віднести різноманітні фестивалі, театральні події, художні та не тільки виставки, релігійні свята, реконструкції, спеціальні кінопокази, а також інші культурні події. В цьому випадку туристи усвідомлено приймають в цьому участь, й часто можуть готуватися до цього, читаючи та ознайомлюючись з додатковою інформацією про заплановані події. Й загалом це напевно один з найбільш ініціативних напрямків в культурно-пізнавальному виді туризму.

Далі перейдемо до освітнього напрямку в культурно-пізнавальному туризмі. Що включає у себе відвідування публічних і не тільки просвітницький лекцій, семінарів, майстер класів, різних курсів що спрямовані на ознайомлення та поглиблення знань про культуру, мистецтво та історію. Це той напрямок який не завжди може бути добровільним, так як наприклад до цього можуть залучати студентів, для яких це може бути як обов'язковим, так і нести за собою додаткові бали чи завдання з різних предметів, так як це може слугувати можливістю для набуття певної практики власних знань. Але не дивлячись на це, саме цей напрямок в культурному туризмі є досить пізнавальний, та може слугувати чинником додаткової масової освіти, та несе за собою певну просвітницьку мету, яка загалом може впливати на формування та етнокультурної ідентичності засобами туризму. [23]

Наступним виокремленим напрямком в культурному туризмі, стане певний фольклорний напрямок. Який представляє з себе участь у народних фестивалях, ознайомлення з традиційними обрядами, ремесла, пісенною й танцювальною традиційною творчість. Останнім часом цей напрямок набуває більшої популярності, а також їхньої медійності, одним з факторів цього є

стрімкий розвиток цифровізації, навіть на рівні побутового життя. Також на це впливає зростання інтересу українських мас-медіа, з початку повномасштабного вторгнення росії в Україну, до української культури.

Наступним аспектом що варто розглянути в контексті культурного туризму, це принципи його розвитку. Які ґрунтуються на принципах сталого розвитку, що базуються та спрямовані на збереження матеріальної та нематеріальної культурної спадщини, культурного та природного середовища, а також забезпечення добробуту місцевого населення. Відштовхуючись від цього ми можемо виокремити такі принципи розвитку:

- постійний розвиток туристичної інфраструктури;
- підвищення якості життя у місцевих громадах;
- підтримка й популяризація локальних традицій;
- збереження культурних та природних об'єктів;
- залучення місцевого населення до участі у соціально-економічному розвитку через туризм;
- формування поваги до культурної спадщини;
- відповідальне використання культурних ресурсів. [17]

Загалом у висновку ми можемо сказати що культурний туризм відіграє важливу роль в сучасному світі оскільки він сприяє не тільки людському відпочинку, але й у таких моментах як:

- формування міжкультурного діалогу;
- сприяння збереженню нематеріальної та матеріальної спадщини;
- сприяння популяризації нематеріальної та матеріальної культурної спадщини;
- розвиток території, малих громад;
- підвищення обізнаності людей про культурні відмінності й цінності людства;

➤ Сприяння зменшення відтоку людей працездатного віку та населення з малих громад, або віддалених від обласних центрів населених пунктів.

Можна побачити що окрім теоретичної частини, культурний туризм показує й успіхи в реальному житті, такі висновки можна зробити з того що світові фахівці у сфері туризму виділяють його в переліку п'яти найперспективніших видів туризму в XXI столітті .

1.2 Етнографічний туризм: термінологічні підходи, проблеми визначення та місце у системі культурно-пізнавального туризму

Тепер після розгляду Закону України “Про туризм”, культурно-пізнавального та культурного туризму, ми перейдемо до етнографічного або ж етнічного туризму. Давай розглянемо у чому між ними є схожість та відмінність, а бо ж це взагалі тотожні. [17]

Етнографічний туризм фактично має декілька уставлених назв, що близькі за змістом і часто використовуються як синоніми, до них можна віднести такі: етнологічний туризм; етнічний туризм; етнотуризм; ностальгічний туризм; та інші. Окрім відсутності конкретизованості в термінологічному визначеності, також можна помітити що періодично відносять та ототожнюють з сільським видом туризму, оскільки вони передбачають занурення у традиційний побут, матеріальну та нематеріальну культуру населення певної місцевості.

Але розглядаючи етнографічний туризм як невід’ємну складову в культурно-пізнавального виду туризму, що з мого погляду є більш точним визначенням, ніж відношення до сільського виду туризму, варто підкреслити те що в науковій та публічній літературі розглядається що етнографічний компонент є обов’язковою складовою до культурно-пізнавальних практик в подорожах. Що дає нам можливість стверджувати що етнографічний туризм є

частиною культурно-пізнавального виду туризму, але в роботах деяких науковців його часто можуть виокремлювати та розглядати його як окремий самостійний туризм.

Можна простежити що термін етнографічний туризм найчастіше зустрічається саме в наукових джерелах, в той час як у публічних більше використовують певні синонімічні поняття, такі як: етнокультурний, фольклорний, екологічний, корінний, аборигенний та народний туризм. Загалом на сьогодні існує декілька різноспрямованих підходів до поняття етнографічного туризму - як в українській, так і іноземних (американській та європейських) традиціях. Така певна термінологічна невизначеність, є наслідком тривалої наукової невизначеності, та вживання різних означень в майже синонімічних трактуваннях, щодо класифікації видів туризму. А також відсутність нормативного закріплення даного виду та терміну, чи як підвиду до культурно-пізнавального виду туризму, в законодавстві. Що загалом створює певні труднощі у випрацюванні єдиної методики щодо дослідження етнографічного туризму. [20]

Етнографічний туризм (та інші наведені вже раніше можливі варіації) визначається як вид туризму, що спрямований на відвідання регіонів пов'язаних з історичним походженням туристів, на ознайомлення та пізнання матеріальної та нематеріальної культурною спадщини етносу, народу або певних регіональних особливостей. Загалом це своєрідне поєднання подорожі та етнографічного досвіду, що дає змогу глибше пізнати культуру, традицій та духовні уявлення місцевого населення, осмислити власне коріння, а також дає змогу здобути досвід взаємодії з природним та культурним середовищем. Подорожі такого плану часто сприяють відродженню інтересу до мистецтва, мови та культурних практик серед місцевого населення та туристів.

Загалом аналіз різних трактувань “етнографічного туризму”, дає можливість зробити певні висновки стосовно його наповнення та трактувань, його ключовою складовою має бути саме певний етнографічний елемент. З чого

можна зробити висновок що його можна визначати як різновид культурно-пізнавального туризму, метою якого є ознайомлення з етнографічними особливостями певної території - матеріальною та духовною культурою, звичаями, традиціями, ремеслами та різними формами народної творчості. Основною цілю яку можна виділити в цьому виді туризму - є набуття знань про етнічну культуру та розвиток інтересу до неї. [2]

Наступною проблематикою у визначенні етнографічного туризму, є відсутність єдиного підходу до визначення “національної культури”, що ускладнює окреслення змісту до етнографічного туризму. Це пов’язано з багатовимірністю культурного феномену та широким спектром наукових галузей, в контексті яких досліджують його складові. Хоча загалом існує досить обмежена кількість комплексних праць що присвячені аналізу цієї проблематики, загалом можна виділити два основних підходи та ключових моделі для його розуміння. [6]

З однієї сторони ресурси до етнографічного туризму, варто трактувати не як тільки культурну спадщину певної території, а як елементи що репрезентують її як прояв національних, територіальних та автентичних рис. З іншого боку можна побачити концепцію національного та культурного ландшафту, як поєднання природних умов, матеріальної та нематеріальної культурної спадщини, що найбільш повно відображає сутність туристичних ресурсів. Ця концепція дозволяє розглядати етнографічний туризм у широкому контексті взаємодії людей з культурним та природним середовищем.

У висновку можна сказати що проблема термінологічного визначення етнографічного туризму, залишається методологічно відкритою, що дає напрямок до можливих подальших досліджень, що можуть бути спрямовані на уточнення класифікації та визначення його місця у системі видів туризму.

1.3 Етнічний та етнографічний туризм: спільні риси, відмінності та роль у формуванні етнокультурної ідентичності

Напевно почати розгляд різних типів об'єктів з такого поняття як «етнічний туризм», що у науковій та публічній площині доволі часто ототожнюють з етнографічним туризмом. З одного боку, це є логічним, адже обидва види пов'язані з культурою, традиціями, історичною пам'яттю та етнічним корінням. З іншого боку, можна побачити помітні відмінності, які важливо враховувати, особливо коли говориться про формування та розвиток етнокультурної ідентичності засобами туризму. Саме на їх порівнянні добре можна побачити проблематику відсутності чітко визначених термінів та нормативних підходів як у науковому дискурсі, так і в законодавстві. Розглядаючи його можна сказати що у спрощеному вигляді етнічний туризм, можна описати як подорожі що пов'язані з пошуком власного коріння або з цілеспрямованим зверненням до культурної спадщини «своїх» чи споріднених етнічних груп. Таким чином можна виокремити внутрішній та зовнішній напрямки:

➤ Внутрішній напрямок етнічного туризму - це коли жителі одних регіонів країни відвідують інші, знайомляться з діалектами, локальними традиціями, побутом, матеріальною та нематеріальною культурною спадщиною. Наприклад, подорож мешканки міста Одеси, до півдня Херсонської області, щоб більше дізнатися та ознайомитися з культурною спадщиною кримськотатарської гілкою коріння своєї сім'ї, або на північ Чернігівської області для ознайомлення з єврейською гілкою свого походження. Також в такі моменти часто може впливати фактори наявності далеких родичів, що проживають в регіоні який цікавить людину, в цьому випадку цей фактор може спростити прийняття рішення про здійснення подорожі, так як може з'явитися додаткова мета, у вигляді знайомство з родичами.

➤ Зовнішній напрямок етнічного туризму - подорожі до історичної батьківщини, місця походження предків або родичів, які колись мігрували, були переселені чи депортовані за різних обставин. Наприклад відвідування

України, громадянами Ізраїлю, що народилися вже там, або отримали репатріацію разом з батьками у ранньому віці, для них такі подорожі мають глибокий зміст, часто можливістю для додаткового пізнання та розуміння себе й свого походження.

Найчастіше саме другий варіант називають ностальгічним туризмом. Він часто поширений серед діаспор та етнічних спільнот багатьох країн світу (українців, вірмен, греків, євреїв тощо). Для таких подорожей важливим є не просто побачити іншу країну, а повернутися до місця, з яким пов'язана їхня родинна історія, побачити будинки, церкви, цвинтарі, де жили, живуть рідні, а також можуть бути поховані предки.

Етнічний туризм не варто обмежувати лише ностальгією. Його можна умовно поділити на декілька різновидів:

➤ Традиційний - відвідування поселень, міст, сіл чи громад, які зберегли специфіку власної етнічної культури, мови, традиційних, релігійних та побутових практик.

➤ Музейний - що заключається у зверненні до музеїв, меморіальних комплексів, скансенів, які репрезентують традиційний побут певного етносу, або регіональних особливостей національної культури та культурної спадщини.

➤ Ностальгічний - подорожі, пов'язані з родинною пам'яттю та походженням, наприклад місця народження батьків та попередніх поколінь, території колишніх населених пунктів, знищених чи переміщених внаслідок воєн, депортацій чи репресій.

➤ Аборигенний (у світовому контексті) - що включає у себе відвідування територій, де проживають корінні народи з власними системами знань, світоглядом та культурними практиками, з акцентом на їх унікальність й вразливість.

Учасниками такого типу подорожей нерідко є люди старшого віку, які прагнуть побачити на власні очі та передати цю пам'ять своїм дітям і онукам, в

поєднанні з власними спогадами та знаннями. В цей же час етнічний туризм є важливим і для молодших поколінь, адже він дає можливість відчутти їм власну ідентичність не лише через тексти й архіви, а через простір, людей, живу культуру та природне середовище.

У контексті теми моєї дипломної роботи важливо підкреслити, що етнічний туризм несе за собою такі сенси:

- стимулює усвідомлення власного походження;
- сприяє відновленню розірваних зв'язків між поколіннями та діаспорами;
- може активізувати інтерес до мови, традицій, релігійних практик та історії;

Він впливає не лише на туристів, а й на місцеві громади, які через увагу до своєї історії та культури часто починають осмислювати та розвивати власну етнокультурну ідентичність.

Наступним розглянутим поняттям стане етнографічний туризм, що часто перетинається з етнічним, а в деяких текстах навіть ототожнюється з ностальгічним туризмом. Проте етнографічний туризм логічніше розглядати як різновид культурно-пізнавального туризму, де в центрі уваги є матеріальна та нематеріальна культура спадщина конкретних етнічних груп, незалежно від того, чи має турист особистий генетичний зв'язок з ними.

Якщо узагальнюючи, то можна сказати що етнічний туризм - це “я їду до своїх” (або до споріднених до моїх), а етнографічний туризм - це “я їду пізнати інших”, або “я їду пізнавати свою культуру та її варіації”. Хоча на практиці часто ці мотивації перетинаються між собою.

Основний зміст етнографічного туризму можна виділити у відвідуванні:

- етнографічних регіонів;
- традиційних сіл та поселень;
- музеїв народної архітектури та побуту;
- етнопарків;
- ремісничих майстерень;

- фольклорних фестивалів та свят.

Ключовими маркерами, такого типу туризму, що можна з того виділити є:

- традиційний одяг та система його символіки;
- мова, діалекти та фольклор;
- традиційна кухня;
- обряди, ритуали, свята;
- ремесла та інші форми народної творчості;
- ментальні уявлення про світ, цінності та норми поведінки.

Загалом етнографічний туризм, ми також можемо класифікувати за такими пунктами:

- за масштабом: локальний, регіональний, міжнародний;
- за мотивами: науковий, пізнавальний, сентиментальний, освітній та інші можливі варіації.
- за тривалістю: короткострокові поїздки, тривалі експедиції, сезонні практики.

Далі важливо детальніше розглянути мотивацію до етнографічного туризму, та що кожна з них несе за собою та що стає першопричиною до цього.

Науково-етнографічна складається з експедицій та виїздів для збору польового матеріалу, фіксації традицій, інтерв'ю з носіями культури, спостережень за обрядовістю й побутом місцевого населення.

Сентиментальна або ностальгічна мотивація - це коли етнографічний компонент поєднується з особистою або родинною історією.

Пізнавальна мотивація, це коли подорожі спрямовані на загальне ознайомлення з культурою певної етнічної групи, або певних регіональних особливостей, часто без особистого зв'язку туриста з місцевістю.

У контексті етнокультурної ідентичності етнографічний туризм виконує одразу декілька функцій. Він створює канал міжкультурного діалогу, коли одні пізнають інших у живому природньому середовищі. Етнографічний туризм дає

можливість усвідомити людям власну культуру через порівняння з іншими людьми, та різними варіаціями регіональної культури. Основним та напевно найважливішими його функціями напевно є його сприяння збереженню традицій, адже зацікавлення туристів підштовхує громади до їх актуалізації, збереженню та розвитку. В цьому ж контексті важливо підкреслити те що він підсилює локальну ідентичність, адже громади відчують власну цінність та свої практик.

1.4 Історико-розважальний туризм: чи можливо це, його сенси та його можливий вплив на етнокультурну ідентичність

Окремо варто розглянути історико-розважальний туризм. Формально це не є етнографічним видом туризму, але вони часто перетинаються один з одним, й обидва можуть мати потужний вплив на сприйняття історії та культури.

Історико-розважальний туризм поєднує у собі, як історичну складову що часто включає у себе відвідування замків, фортець, старих міських кварталів, музеїв, місць розташування певних історичних об'єктів, меморіалів, тематичних експозицій. Так і розважальну складову, яка може бути представлена у форматі фестивалів, реконструкцій битв, костюмованих шоу, тематичних ресторанів, інтерактивних квестів, концертів, театральних постановки. А також у випадках великих та об'ємних комплексів, це можуть бути дитячі майданчики, мотузкові парки, скеледроми та інші розважальні, у широкому розумінні, елементи. [6]

З одного боку, це робить історію більш доступною та легше засвоюваною для суспільства, а з іншого боку це несе ризик спрощення та романтизації минулого, якщо в об'єктах буде бракувати якісного змістового наповнення. У контексті етнокультурної ідентичності можна побачити що цей вид туризму може приносити або поглиблювання знань та інтересу до культури, або

формувати поверхові стереотипні образи, якщо змістом ті сенсом буде пожертвовано заради атракцій та розваги. [20]

1.5 Етнопарки та музеї під відкритим небом: спільне, відмінне, їх вплив та значення для етнокультурної ідентичності

Особливу роль у розвитку етнографічного та етнокультурного туризму відіграють етнопарки та музеї під відкритим небом.

І почнемо їх розгляд з терміну етнопарк, що у загальному вигляді означає що це територія, на якій штучно відтворено атмосферу традиційного життя певної або кількох етнічних груп. Там можуть бути представлені:

- реконструйовані або перенесені туди житлові та господарські споруди;
- елементи традиційної архітектури;
- об'єкти народного мистецтва, що часто можуть бути виконані з дерева, глини, текстилю, металу та інших матеріалів;
- майданчики для майстер-класів та фестивалів;
- певні гастрономічні зони з традиційною кухнею, або адаптовані під це.

Етнопарки переважно поєднують пізнавальну та розважальну функції. Він часто позиціонується як простір м'якої подачі інформації про культуру, що більш ненав'язливо, з великою часткою розважальних, або зацікавлюючих моментів, що особливо важливо для дітей і підлітків, які часто можуть бути не готові до класичного музейного формату.

В той час як музей під відкритим небом (в іноземній літературі, найчастіше вживається термін скансен), це передусім музейна інституція, побудована за науковими принципами, й найчастіше перебувають у державній власності. Він відтворює у собі:

- традиційні села або фрагменти поселень;
- типові для регіону будівлі (хати, стодоли, клуні, церкви, млини та інші);
- автентичні інтер'єри з предметами побуту;

- інколи можливо ландшафтну складову (города, сади, пасовища). [11]

Його основним акцентом є збереження та науково обґрунтована репрезентація матеріальної й нематеріальної культурної спадщини та її розвитку.

Порівнюючи їх можна побачити що найчастіше етнопарки можуть більше тягнутися до індустрії розваг, а музеї під відкритим небом до інституцій пам'яті й освіти, хоча в сучасних умовах вони часто зближуються: музеї почали активно впроваджують інтерактивні елементи в свої експозиції, а етнопарки стали частіше використовувати у своїй діяльності музейні підходи, та й більш науковий супровід до своїх елементів та складників. [22]

Для теми етнокультурної ідентичності обидва формати важливі тим, що вони створюють умови що :

- дозволяють фізичне та емоційне занурення в традиційне середовище та культуру;
- створюють простір, де культура переживається як досвід, а не тільки як текст чи картинка, чи можливо експозиція за склом;
- демонструють різноманіття регіональних культур України та сусідніх країн;
- можуть стати майданчиками для формування критичного та відповідального ставлення до культурної спадщини.

Водночас відсутність чіткого нормативного визначення в законодавстві, що саме вважати етнопарком, а що є музеєм під відкритим небом, відкриває можливості для спекуляцій на темі «етнічності» у бізнесі. Що призводить до ситуацій, коли наприклад назва «етнопарк» використовується для звичайного парку розваг з мінімальним культурним наповненням, що розмиває поняття і ускладнює дослідження та класифікацію таких об'єктів. [7]

У підсумку варто сказати, що культуно-пізнавальний, етнічний, етнографічний, історико-розважальний туризм, етнопарки та музеї під

відкритим небом утворюють складну, але надзвичайно важливу систему практик, через які сьогодні ми можемо:

- зберігати та популяризувати матеріальну та нематеріальну культурну спадщину;
- формувати та переосмислювати власну етнокультурну ідентичність;
- вибудовувати діалог між минулим і сучасністю, локальним і глобальним, своїми та іншим.

Саме тому важливо не лише описувати такі об'єкти, але й критично аналізувати підходи до їхнього визначення, класифікації та функціонування, що надалі на пряму пов'язано з успішністю формування етнокультурної ідентичності засобами туризму.

Висновок до розділу

Таким чином підсумовуючи вище розглянуті цьому розділі в ключові питання, термінологічна проблематика та законодавчий контекст можна стверджувати, що сфера культурно-пізнавального та етнографічного туризму в Україні перебуває на етапі активного концептуального становлення. Не зважаючи на широкий спектр наукових праць та практичних ініціатив, у сучасному дискурсі ми можемо помітити, що досі відчутна відсутність сталої термінології в цій тематиці, що ускладнює розроблення єдиної методологічної бази. В свою чергу законодавство України передусім закон про туризм окреслює у собі лише загальні рамки культурно-пізнавального туризму, але не містить у собі вичерпного визначення всіх видів туристичної діяльності, які безпосередньо стосуються збереження репрезентації, трансляції та розвитку матеріальної та нематеріальної спадщини України.

Розглядаючи культурно-пізнавальний туризм, ми побачили, що саме він виконує базову функцію у формуванні етнокультурної ідентичності як на індивідуальному, так і на суспільному рівні. Культурно-пізнавальний туризм

забезпечує собою доступ до матеріальних та нематеріальних культурних ресурсів. Також він сприяє інтерпретації історичного досвіду, активізує процеси міжкультурної комунікації та стимулює інтерес до регіональної специфіки, чим саме підсилює її розвиток та збереження. Його освітній-пізнавальний та комунікативний потенціал створюють умови для переосмислення власної культурної належності, формування поваги до культурного різноманіття свого та інших народів, а також розвитку культури пам'яті.

Тим, що було проведено певне розмежування понять етнічного та етнографічного туризму, яке дозволило висвітлити їх певні специфічні функції та їх різницю, ми можемо побачити, що етнічний туризм здебільшого у нас пов'язаний з індивідуальною та родовою самоідентифікацією, поверненням до місць походження, відновленням родинних зв'язків, а також осмисленням спадковості поколінь. В той час, як етнографічний туризм більш орієнтований на пізнання певних культурних особливостей інших спільнот, традицій, локальних практик та їх форм народної творчості. Узагальнюючи можна сказати, що обидва ці види туризму сприяють укріпленню етнокультурної самосвідомості, але реалізують це через різні механізми, такі як особистий досвід, пізнавальна діяльність та міжкультурний діалог.

Далі при розгляді історико-розважального туризму можна побачити, що хоча він і має більш допоміжний характер у формуванні етнокультурної ідентичності, але його інтерактивність загалом сприяє популяризації історії та культури серед більш широкої аудиторії. Проте не дивлячись на це дана категорія потребує до себе особливо наукової та нормативної уваги. Оскільки репрезентація певних історичних подій у розважальному контексті може нести за собою певні ризики спрощення або спотворення й подання хибних культурних наративів.

В подальшому, аналізуючи та розглядаючи конкретні саме типи об'єктів у сфері культурного та етнографічного туризму, можна зазначити, що особливе

значення у розбудові етнокультурної ідентичності серед них відіграють етнопарки та музеї під відкритим небом, так як вони виступають як простори живої репрезентації культурної спадщини. Вони інтегрують у собі архітектурні об'єкти, ремісничі практики, певні обрядові форми, а також регіональні варіації певних художніх традицій у цілісний культурний ландшафт, що дозволяє відвідувачам побачити традиції, культуру та історію не лише через абстрактний опис, а через безпосередню взаємодію з ним. В цей же час саме ця категорія типів об'єктів найчастіше піддається певним концептуальним викривленням в публічному просторі. Наприклад, коли термін етнопарк може використовуватися для позначення розважальних комплексів які не пов'язані у собі зі збереженням або репрезентацією певної культурної спадщини або місцевих традицій. В свою чергу це підкреслює потребу у нормативних регулюваннях та більш чіткому визначенні критеріїв, за якими об'єкт може віднести себе до сфери культурно-пізнавального та етнографічного туризму та носити такі назви. А в свою чергу в цьому випадку, саме діяльність таких об'єктів, як етнопарки, не є нормалізованим. Так, як в свою чергу, діяльність музеїв під відкритим небом найчистіше регулюється державними інституціями, та мають певні норми.

Роблячи загальний висновок до цього розділу можна сказати, що всі розглянуті у ньому концепції та форми туристичної діяльності відіграють важливу роль у збереженні, формуванню та розвитку етнокультурної ідентичності. Туризм в цьому контексті в нас вступає насамперед не лише сферою економічної діяльності, а він є механізмом культурної комунікації, освіти соціальної інтеграції та підтримку культурного та регіонального розмаїття. Водночас для забезпечення його ефективного розвитку є необхідним подальше унормування в науковому та законодавчій сфері, формування державної політики в цьому напрямку, що буде спрямоване на підтримку об'єктів культурно-пізнавального та етнографічного туризму, а також підвищення їхнього наукового, культурного та соціального змісту, а також

суспільної впізнаваності та формування певного брендингу довкола об'єктів такого плану.

Розділ 2. Приклади об'єктів етнографічного та культурного-пізнавального туризму, й їх вплив та формування етнокультурної ідентичності

2.1 “Зелені Хутори Таврії” як втрачене, але важливе етнокультурне середовище Півдня України

Зелені хутори Таврії - об'єкт, як вони позиціонували себе, історико-розважального туризму.

Вони опинилися в окупації в 2022 році. Після окупації Херсонської області територія комплексу опинилися у зоні бойових дій, з великої ймовірністю мінування та руйнування інфраструктури, а також з можливістю дислокації там російських військових. Після підриву каховської ГЕС вони піддалися руйнуванню через затоплення.

Наскільки відомо за останніми даними, більша частина споруд на їх території вже не підлягають відновленню. Загалом через відсутність доступу до об'єкту, наразі немає достовірних даних про його реальний стан на даний момент. Казати про його стан можна зі зйомок з дронів, а також аналізуючи ситуацію на інших деокупованих територіях, що дають можливість припустити приблизні масштаби пошкоджень, або повну втрату значної частини комплексу.

В цьому контексті зелені хутори Таврії стають прикладом певної культурної втрати де втрачається не тільки фізичний простір, але й певна соціальна організація, певні суспільні практики та можливості для формування розвитку та популяризації етнокультурної ідентичності в цьому регіоні. Що робить досить важливим аналіз їхнього значення у межах дослідження етнокультурної ідентичності, як певного динамічного суспільного процесу та вплив на нього засобів туризму. [20]

До початку повномасштабної війни, вони були напевно одними з найяскравіших культурних осередків на півдні України, в своєму регіоні. Вони

поєднували у собі ландшафтний, етнографічний та освітній потенціал регіону. Вони розташовувалися між Херсоном та Голою Пристанню на Лівобережжі Херсонської області, неподалік від Олешківських пісків (куди з хуторів, можна було дійти пішки).

Цей комплекс виступав певним інтегрованим простором, де через ремесла, гастрономію природу та побут, відтворювалися різні аспекти української традиційної спадщини цього регіону. Його цінність полягала у створенні живого середовища, де культурна пам'ять не лише демонструвалася, а й вона відтворювалася і через безпосередню взаємодію відвідувача з традиційними практиками, що сприяло кращому збереженню та розвитку. А також можливості на практиці спробувати та відчутти традиційні ремесла.

А тепер перейдемо до того, якими були зелені хутори Таврії до 2022 року. Самі по собі вони були досить унікальними у своєму масштабі комплексом їх територія була понад 100 гектарів та містила тематичні хутори з ремісничими майстернями і поєднувалися з унікальним природним ландшафтом та місцевістю. Відвідувачі потрапляли в певний простір, де культура для них поставала не як музейна експозиція, а як динамічне середовище, що оживає через дію, взаємодію та досвід. [20]

Відвідуючи зелені хутори Таврії від екскурсоводів, власників та співробітників, можна було почути історію про те, що зелені хутори Таврії знаходяться на території, де раніше знаходилися ремісничі та торгові хутори. І хоча археологічних точних підтверджень цьому немає, але прогулюючись околицями об'єкту, можна було побачити залишки старих будівель. Загалом власники порушували питання проведення більш детальних наукових досліджень, але на жаль, на даний момент це не можливо. Але не дивлячись на це важливо підкреслити, що цей інтерес до локальної історії є важливим маркером того, що комплекс ніс за собою та створював не лише культурний продукт, а й середовище осмислення регіональної пам'яті та історії.

До повномасштабного вторгнення хутори були майданчиком для популяризації ремесел, фольклору, певних побутових практик та традицій півдня України. Через персональні історії майстрів, певні гастрономічні традиції та природні ландшафти. Там формувалося середовище, що сприяло глибокому відчуттю у відвідувачів належності до цієї культури та бажання її пізнання та збереження.

Основною складовою цього комплексу була певна мережа тематичних хуторів, де кожен з них найчастіше представляв окреме ремесло, або народну практику. Особливим було те що ремісники виступали не як екскурсоводи, які тобі розказують теоретичні знання і показують певні картинки, відео і так далі; а вони були носіями традицій. Вони демонстрували техніки, пояснювали певні символічні та історичні змісти в цьому, давали спробувати людям створити щось своє, що створювало ефект повноцінного занурення в певні традиції та ремесла. Формувало таку ситуацію, коли турист не просто спостерігає, а він стає учасником цього процесу, що є досить важливим.

Тепер розглянемо декілька прикладів того, що було представлено там детальніше. І почнемо ми з хутора Гончара. На ньому відвідувач потрапляв у простір, де глина виступала не тільки матеріалом, але й буквально носієм певного культурного коду. Гончарство там подавалося як ремесло, що поєднує людину з землею у символічному та буквальному сенсі. Майстри пояснювали особливості гончарного процесу, що означають певні орнаменти, що можна було побачити на їхніх виробках там. Давали можливість створити власний глиняний виріб, що формувало відчуття дотичності до традицій. Таким чином, людина проживала ремесло через власну дію, що створювала певний емоційний зв'язок для неї, а виріб який потім люди забирали собою, ще довгий час нагадував їм про цей досвід. [20]

Наступною розглянемо садибу Ковалю. Ковальство в комплексі зелених хуторів Таврії репрезентувалося не тільки як технічне вміння, але як ремесло, з глибокою духовною основою. Вони пояснювали те, як ковалів сприймали в

українській традиції раніше, як вони створювали предмети побуту та обереги, як вони приборкували метал та взаємодіяли з різними стихіями. У садибі Коваля різні сенси оживали через демонстрацію у виготовленні, найчастіше туристи там обирали створювати підкови і зберігали собі у вигляді певного талісману. Відвідувачі могли пережити це ремесло тілесно, нагріти метал, сформувати його форму, через запахи, звуки, те що вони бачили, те що вони відчували, що формувало їхнє повне сенсорне занурення у це все. Даючи їм можливість прожити даний культурний досвід, зануритися в це ремесло, зрозуміти його певні тонкощі. Такий досвід посилював емоційне сприйняття, та поглиблював розуміння традиційної культури й ставлення до неї.

Ближче до в'їзду на хуторах знаходився стрілецький хутір, що був своєрідним майданчиком для реконструкції елементів козацької військової культури. Там навчали стрільби з лука, метанню списа, основам старовинних бойових технік, розповідали про козацькі звичаї бою, кодекс честі. А також про роль війська у формуванні української державності. В умовах повномасштабної війни цей елемент набуває ще більшого значення, адже через такі практики відвідувачі могли не тільки доторкнутися до історії, але й осмислити тяглість певних військових традицій, як складників національної ідентичності. [20]

Переходячи з бойових технік, ми перейдемо до Козацького хутору. На відмінно від попереднього цей хутір більше зосереджувався на економічному аспекті життя українців. Сфері, яку часто можна побачити в музеях, але не так часто можна спробувати практично.

Далі ми перейдемо до розгляду одного з найбільших хуторів на “Зелених Хуторах Таврії”. Це був рибацький хутір, його унікальність полягала в поєднанні традиційного побуту наддніпрянських рибалок і сучасними активностями. Там відтворювалися традиції риболовлі, розповідали про різні способи рибальства, показували традиційні снасті та особливості рибальського життя.

Також цей хутір містив й великий розважальний компонент, який складався з мотузкового парку, тарзанки, скеледром, а також водних маршрутів та човникових прогулянок. На цьому хуторі організовувалися дитячі та дорослі табори, де важливим компонентом виховання була взаємодія з природою, командні практики, а також знайомство з традиційними знаннями місцевих мешканців. [20]

Серед інструкторів на цьому хуторі були присутні, вже на той момент ветерани АТО (а зараз більшість з них є діючими українськими захисниками переважно у складі ЗСУ, ВМС та ТРО) та люди, що активно займалися волонтерством з 2014 року, що створювало певну атмосферу довірити та підтримки. Цей елемент формував сучасний вимір української ідентичності, в якому традиції та патріотична свідомість взаємно доповнювали одна одного.

Окрім риби, й інша традиційна кухня на “Зелених Хуторах Таврії” мала також глибоке значення, ніж просто харчування під час відпочинку. Вона була одним з інструментів передачі культурної пам'яті про місцеві традиції та кухню. Туристів, що приїжджали а одноденні тури, найчастіше, частували борщем з пампушками, з узваром та стравами приготованими на відкритому вогні, що подавалися у традиційній манері. Часто з поясненнями їхнього походження, сезонності, а також символічного значення. Їжа виконувала роль певного сенсорного навантаження та інтерпретації традицій через смак, аромат та спосіб приготування. Через це люди могли відчуту культуру та історію буквально на смак. Що знов ж таки посилювало можливості не лише побачити, але й пережити, це як частинку власного культурного та традиційного досвіту.

Повертаючись до сучасного стану, важливо підкреслити, що руйнування “Зелених Хуторів Таврії” у наслідок російської військової агресії. Означає не лише знищення будівель і території, це також втрати цілісного та цінного культурного середовища, яке виконувало власну важливу соціальну та освітню функцію.

Фактично з фізичною туристичною інфраструктурою зникло і середовище живої передачі традицій, системи збереження розвитку та популяризації певних ремісничих практик та мережі взаємодії серед різних носіїв культури. Був пошкоджений культурний та природний ландшафт, в якому була вкорінена місцева ідентичність.

Загалом це все робить комплекс історико-розважального туризму, прикладом глибокої культурної втрати яка впливає на структурну цілісність, формування та розвитку етнокультурної пам'яті та спадщини півдня України.

У висновку можна сказати, що “Зелені Хутори Таврії” до початку повномасштабного вторгнення були досить впливовим середовищем для формування то розвитку етнокультурної ідентичності півдня України, що відбувалося через ремесла, природу, їжу, певні перформанси, фестивалі та події що там відбувалися з освітньою та соціальною взаємодією. Знищення цього комплексу окупантами стало вагомою культурною втратою. Прикладом того, як руйнування матеріальних речей призводить до втрати і нематеріальної культурної тяглості. Це все підкреслює потребу документувати, зберігати та захищати локальні культурні середовища. Адже саме вони забезпечують живу передачу традицій, де формують стійку етнокультурну ідентичність сучасної України.

2.2 “Фрумушика-Нова” як комплексний осередок формування та трансляції етнокультурної ідентичності регіону

Фрумушика-Нова напевно один з найцікавіших та найбільших комплексів культурно-пізнавального та етнографічного туризму в Україні, що поєднує в собі такі фрагменти як: музей просто неба, меморіальний простір та живу демонстрацію традиційної культури населення південної Бессарабії. Його унікальність полягає не лише у використанні природного середовища Тарутинського степу як фонового ландшафту, а й у тому, що сам комплекс став

певним осередком відтворення й репрезентації культурної пам'яті та спадщини знищених радянською владою сіл, а також багато національних особливостей регіону. [10]

Якщо дивитись з адміністративної точки зору, то комплекс розташований на території колишнього тарутинського регіону одеської області. На землях які після другої світової війни були перетворені радянською владою на військовий полігон. Саме там у 1946 році з мапи фактично зникло декілька сіл, зокрема і Фрумушика. Їхні жителі були виселені і поселені в чужі для себе культурні простори. Окрім цього самі поселення були стерті з поверхні землі. Разом з будівлями знищувалися й локальні громади, їх спосіб життя мови й традиції, так як вони опинялися в повністю чужому для себе середовищі. Це стало сильним ударом по культурній тяглості трьох поклонінь, які були змушені інтегруватися в нові для себе мовні та культурні середовища. [24]

Сучасна Фрумушика-Нова є прикладом осмислення втрати і стає простором повернення цієї пам'яті. Комплекс в собі не просто демонструє традиційну культуру, але й загалом реконструює етнокультурний ландшафт регіону, який був зруйнований політикою радянської влади. Саме через це його діяльність має особливе значення для розуміння механізмів збереження, відтворення та розвитку етнокультурної ідентичності.

На сьогодні Фрумушика-Нова відома перед усім як осередок етнокультурного та сімейного туризму де поряд із рекреаційними функціями реалізуються важливі завдання зі збереження та популяризації культурної спадщини регіону. Саме тут туристи можуть не лише відпочити, але й долучатися до пізнання традицій регіону через гастрономію, бринза вина настоянки домашні продукти, через ремесла, через спілкування з носіями культурних традицій. Особливу цінність комплексу становить музейний простір “Бесарабське село Фрумушика-Нова”, де представлені реконструйовані садиби різних етнічних груп, які населяли Південну Бессарабію в XIX–XX ст.: українців, молдован, болгар, гагаузів, євреїв, росіян-старовірів, німців-

колоністів. Варто відмітити, що кожне садиба це відтворений мікросвіт традиційного житла з автентичним інтер'єром, побутовими речами, одягом, елементами обрядової культури, що особливо варто відмітити що побудова житла враховує характерні етнічні риси. Завдяки цьому туристи отримують можливість не лише побачити матеріальні свідчення культури але й загалом осмислити полікультурний характер регіону та його особливості. [16]

Важливо підкреслити, що окрім раніше розглянутих моментів Фрумушика Нова відіграє також значну роль і в освітньому процесі. 2015 року комплекс є базою для етнографічної практики студентів факультету історії та філософії одеського національного університету ім. І. І. Мечникова які проводять там польові дослідження, збирають матеріали та вивчають історію регіону. Що сприяє передачі знань між поколіннями формування культурної компетенції майбутніх фахівців а також поглиблення інтересу до локальної історії культури, що є важливою складовою національної ідентичності.

Також важливо відмітити, що комплекс активно розвиває фестивальну традицію організовуючи етнокультурні дійства та реконструкції народних обрядів, в особливості до початку повномасштабного вторгнення. На даний момент можна виокремити святкування Івана Купала та інші заходи які дають можливість долучитися туристам до живих форм культурної спадщини і на собі відчуті традиції та їх регіональні особливості.

На початку Фрумушика-Нова виникла не як туристичний об'єкт, а як сімейна ферма овець каракульської породи, що є однією з найбільших ферм у Європі. Потім виплила потреба відвідувачів у місці де можна зупинитися, так як до них приїжджали партнери та зацікавлені представники бізнесів у цій сфері з різних країн Європи та Австралії. Потім інтерес до регіону та моральне зобов'язання засновника Олександра Паларієва перед власною родиною відновити пам'ять про рідне знищене село перетворило це не тільки на ферму, але й на масштабний етнокультурний об'єкт. [31]

Загалом ця історія є прикладом того як приватна ініціатива може відігравати важливу роль у збереженні нематеріальної культурної спадщини як регіону так і України.

Фрумушика-Нова є прикладом комплексного підходу до відтворення та розвитку етнокультурної спадщини, що демонструє, як поєднується музей просто неба, ремісничих практик, гастрономії, меморіалізації та освітньої діяльності. Що може слугувати вагомим інструментом у формування та розвитку етнокультурної ідентичності, як регіональної, так і в масштабах усієї країни.

2.3 Етнопарк “Гуцул Ленд” як сучасний простір формування етнокультурної ідентичності в Карпатському регіоні

Етнопарк “Гуцул-Ленд” є прикладом сучасного культурно-туристичного простору в Україні, він поєднує у собі збереження історико-етнографічної спадщини регіону з новими формами культурної комунікації та інтерпретації інформації донесення її суспільству.

Розташований на території відомого туристичного комплексу Буковель. Він став своєрідним таким як містком між традиційною культурою Гуцульщини і потребами сучасного суспільства у туризмі. У собі він інтегрує освітні, мистецькі, пізнавальні та розважальні аспекти.

Він є досить новим відносно інших об'єктів, і створений досить нещодавно в 2019 році, але він вже перетворився на певний впізнаваний бренд регіону і загалом має вже власний вплив на формування уявлень про Гуцульську культуру, також загалом етнокультурну ідентичність представленого в ньому регіону. Особлива цінність простору цього етнопарку полягає в його здатності забезпечувати живе та практичне занурення у традиційний культурний світ Карпат. Етнопарк демонструє у собі як сучасні

інституції можуть забезпечувати збереження та трансляцію матеріальної та матеріальної культурної спадщини.[3]

Етнографічно-пізнавальною складовою, що можна виділити в даному етнопарку, є те, що він є не просто музеєм під відкритим небом в класичному розумінні, але це загалом цілісний культурний простір, в якому відвідувач стає активним учасником культурної взаємодії. Його структура побудована таким чином, щоб максимально занурити людину в атмосферу традиційного побуту, архітектури та ремесел Гуцульщини та Карпат. На території етнопарку “Гуцул-Ленд” розміщені автентичні споруди 19 - початку 20 століття. Вони перевезені туди з високогірних сіл Карпат. Кожне з них демонструє не лише побутові, але й світоглядні особливості місцевих мешканців.

Ось декілька прикладів будівель, які можна там зустріти: хата з Рожанки, що є зразком традиційної житлової архітектури, зі збереженими конструктивними елементами та автентичними предметами побуту. Або, наприклад, хата заможного пастуха з Ворохти, яка демонструє побут господаря, пов'язаного з вівчарством, гірськими промислами та сезонними циклами життя. [8]

Архітектура в цих будівель несе в собі певні етнокультурні коди спільноти, демонструючи їхні уявлення про простір, родину, працю та сакральність їхньої домівки. Через що, відвідувачі можуть сприймати та відчувати культуру не лише інтелектуально, але й образно-емоційно. Від того, що це дає їм можливість більше побачити і доторкнутися до цього як до чогось свого рідного. У середині будівель переважно наповнені відтвореним певним культурним простором, який традиційний і характерний для цього регіону. Наприклад, там є відтворені ткацькі верстати, традиційний одяг, дерев'яні меблі, певні побутові інструменти, релігійні ікони та предмети ужиткового мистецтва. Частина з них є передані й справжнім та автентичним, дещо відтворено або реконструйовано. Загалом всі ці елементи дозволяють побачити

матеріальний світ традиційної культури. Що формувався загалом в умовах природної ізоляваності та гірської специфіки.

Особливістю етнопарку “Гуцул-ленд” є можливість відвідувачів доторкнутися до більшості експонатів, що формує більш глибокий рівень взаємодії на відміну від музеїв під відкритим небом. Саме таким чином відвідувачі можуть відчувати фактуру дерева, вагу веретена, або наприклад запах свіжо виготовленої вовни. Таким чином туристи можуть прожити мікро-фрагменти традиційного життя, що допомагає формуванню розуміння етнокультурних особливостей даного регіону. [30]

Продовжуючи цей же блок, варто розглянути, які ремесла представлені в різних ремісничих майстернях на території Етнопарку. Там є ткацька, гончарна, різьбярська, ліжникарська та сироварна майстерні. Де відвідувачі можуть навчатися через дії та практику, наприклад: змолоти зерно на жорнах, зіткати власний невеличкий виріб, виліпити глиняний горщик, або спробувати себе виготовлені гуцульського сиру.

Також там можна долучатися до реконструкцій обрядів та святкувань. В свою чергу такі практики є не лише формою розваги, але й потужним механізмом трансляції нашої нематеріальної культурної спадщини й регіональних особливостей. Адже дуже важливо, щоб зберігалися традиційні ремесла, а вони зберігаються лише тоді, коли їх практикують та передають і масштабують.

Окрім певної етнографічної частини, в “Гуцул-Ленді” також активно розвиваються сучасні форми культурної комунікації. Прикладом цього є галерея “Скриня”, простір, де вони презентують народне мистецтво, різьбу, ткацтво, писанкарство та декоративне мистецтво, де це можна не лише подивитись, але й спробувати. [3]

В цьому етнопарку міститься кіноклуб майданчик для перегляду українського кіно. Також в ньому містяться і творчі майданчики, які можна використовувати, а також там проводяться власні заходи, це є у вигляді:

локацій для лекцій, воркшопів, або зустрічей з митцями. Досить важливим є створення просторів, де можна практикувати, комунікувати і знати що є куди звернутися й отримати допомогу. Адже саме такі елементи формують взаємодію між традиціями і сучасності, і вони дозволяють не тільки відтворювати культуру, або традиційні ремесла. А ще вони дають можливість осмислювати їх у сучасному контексті, та як їх можна застосовувати і використовувати у сучасному світі.

Найбільш розважальною частиною даного об'єкту можна виділити контактний зоопарк, що є більше простором екологічної освіти. Що, загалом, є досить важливим, так як наприклад гуцульська культура тісно пов'язана з тваринництвом. На території етнопарку утримуються вівці та кози традиційних порід, кролі, міні-корови, декоративні та дикі птахи, а також альпаки та лами, які вже в свою чергу є більш туристичним магнітом і не є характерними для цього регіону. Загалом через безпосередній контакт з тваринами може формуватися певна соціальна чутливість та розуміння традиційного господарського укладу, якщо брати до уваги більш традиційних тварин, які проживають на території етнопарку.

Серед важливих функцій, що виконує етнопарк “Гуцул-Ленд”, можна виокремити такі, як популяризація, автентичної гуцульської культури, шляхом того, що вона подається в зрозумілих та простих формах для широкої аудиторії. Вони надають можливість для взаємодії між різними поколіннями, адже діти та молодь через активну участь у майстер класах залучаються до традиційної культури, що відбувається природньо та ненав'язливо й таким чином щоб проявити в них інтерес до цього.

Також при відвідуванні цього об'єкту ви поєднуєте освіту та відпочинок. І це все відбувається використовуючи метод навчання через досвід, який ви набуваєте роблячи щось на майстер класах, або переглядаючи ці будиночки, торкаючись відтворених й автентичних побутових речей.

Не менш важливою функцією та місією є підтримка майстрів та сприяння збереження традиційних ремесел, які загалом можуть зникнути без суспільного інтересу. Також об'єкти подібного плану виконують важливу роль у внутрішній культурній дипломатії, формуючи у мешканців різних регіонів розуміння та повагу до культурної різноманітності України та один одного.

Загалом етнопарк “Гуцул-Ленд” демонструє за собою активний розвиток, що впливає з розширення майстерень, впровадження нових мистецьких програм, проведення там фестивалів і свят, появу додаткових локацій проведення певних реконструкцій та обрядів. Загалом команда комплексу декларує важливість для себе підтримки локальної спадщини, соціальної відповідальності та просвітницької діяльності, що загалом робить етнопарк не лише туристичною, локацією, але й осередком культурної роботи з місцевими громадами, а також з людьми, які приїжджають в Буковель, дуже туристичну точку на мапі України, з метою відпочинку. Поява такого об'єкту в серці такого туристичного центру є досить важливим, і воно приносить наші традиції, нашу матеріальну та нематеріальну культурну спадщину до суспільства. [8]

У висновку можна сказати, що етнопарк “Гуцул-Ленд” виступає не лише туристичним об'єктом, але й культурним простором нового типу. Таким, який здатний, одночасно зберігати традиції адаптовувати їх до сучасності та передавати наступним поколінням, що є досить важливим з точки зору того, що культура має бути живою.

2.4 “Нью-Васюки” як приклад комерціалізації етнокультурної тематики в туристичному просторі Півдня України та їх шкода етнокультурній ідентичності

Після попереднього позитивного прикладу того, яким може бути етнопарк, перейдемо до більш негативного прикладу, який потребує аналізу для

розуміння стану та впливу різних об'єктів та різних варіацій реалізації ідеї етнопарку та їхнього впливу на формування етнокультурної самоідентифікації.

У сучасному туристичному просторі України дедалі частіше можна спостерігати тенденцію на використання префіксу "етно-" у назвах об'єктів які часто можуть не мати зв'язку з матеріальною чи нематеріальною культурною спадщиною. А відсутність законодавчих критеріїв щодо визначення понять етнопарк та етносадиба, створюють можливість довільного трактування цих термінів. В результаті етнічність перетворюється більше на маркетинговий інструмент, ніж на культурний зміст. [5]

Показовим прикладом такої підміни цих понять є комплекс «Етнопарк Нью Васюки», що розташований неподалік від Одеси. Попри заявлену назву об'єкту, «Етнопарк Нью-Васюки», цей об'єкт за своєю сутністю значно ближчий до парку розваг, або до комплексу сімейного відпочинку. Що ж тут казати, коли самі власники в інформаційних ресурсах, часто називають його парком розваг, що в свою чергу підтверджує тільки формальність етнокультурного компоненту для привернення до себе уваги.

Розглянемо ж, що з себе представляють Нью-Васюки. Вони позиціонують себе як етнопарк, але його змістовне наповнення не відповідає цій назві. На території немає ні реконструйованих традиційних прикладів архітектури, ні представлення локальної культури, а подані ремісничі практики досить фрагментарно та позбавлені історичного та культурного контексту. Загалом, основну структуру комплексу формують зони для фото та контактний зоопарк, а також інші складові у вигляді підвісних мостів батутних майданчиків, динозаврачого каньйону, а велика зона приділена для альтанок з мангальною зоною.

Також там в містяться сезонні майстерні, з гончарства, миловаріння та свічковаріння. Діяльність майстерень звичай має анімативний, а не культурно-зберігаючий характер, що в свою чергу свідчить про відсутність сталого концепту як етнокультурного простору. В «Етнопарку Нью Васюки» загалом

відсутні елементи, що можуть передбачатися та демонструватися в етнопарках. У них етнографічний компонент використовується радше на рівні декоративного оформлення, ніж змістовної діяльності. Ні національна, ні локальна культура, не представлені загалом, а освітні практики, зведені до коротких майстер-класів.

Також досить важливою проблемою даного об'єкту та ознакою його концептуальної несумісності є переважання російської мови у сфері обслуговування. Для об'єкту що претендує на роль етнокультурного простору, враховуючи їхню назву. Це створює суттєвий диссонанс, підкреслюючи відсутні зв'язку з українською культурою та традиціями, а також порушуючи вимоги щодо функціонування державної мови.

Також важливо підкреслити, що за останні роки етнопарк Нью-Васюки розвивався та розбудовувався, переважно тільки в розважальній сфері додаючи нові атракції для людей в цей же час жодним чином не розвиваючи його етнокультурну складову.

Загалом розгляд даного об'єкту є важливим, як певний аналітичний приклад того, як не має бути. Оскільки він демонструє, та як комерційна логіка та вигода витісняють культурний зміст, та як відсутність регуляції стає причиною розмивання термінів у сфері культурно-пізнавального та етнографічного туризму. Як помилкова сама ідентифікація туристичних об'єктів створює хибні уявлення про сутність традиційної культури. Що загалом може негативно впливати на формування етнокультурної самоідентифікації. У людей що можуть не мати стійкої позиції і захочуть відвідати цей об'єкт, бо їх може зацікавити поняття етнопарк, з бажанням більш детально познайомитися з матеріальною та нематеріальною культурною спадщиною. Але на жаль у цьому об'єкті не вдасться цього зробити. [5]

2.5 Музей народної архітектури і побуту “Шевченківський Гай” у контексті формування етнокультурної ідентичності засобами туризму

Так як в попередньому розділі ми розглядали схожості та відмінності етнопарків та музеїв під відкритим небом, тому зараз ми розглянемо музей під відкритим небом.

Музей народний архітектури і побуту “Шевченківський гай” у Львові, що є одним з найзначніших етнокультурних центрів України, який має не лише музейну, але й важливу соціальну культурну та освітню функції.

Це унікальний простір, у якому традиційна культура не просто демонструється, а й відтворюється у її природному, цілісному та життєвому вигляді. Від моменту відкриття у 1971 році музей загалом перетворився на один з найважливіших осередків української культурної пам'яті та один з провідних об'єктів етнографічного та культурно-пізнавального туризму в Україні. “Шевченківський гай” собою представляє близько 50 гектарів лісопаркової зони, що включає у себе понад 120 пам'яток народного будівництва 18-20 століття. До цього відноситься: житлові будинки, господарські споруди, церкви, дзвіниці, млини, кузні, корчми, стодоли та різні інфраструктурні об'єкти громади. Усе це є автентичним і перевезеним з різних частин західної України. [26]

Загалом структурно музей поділений на такі етнографічні зони як:

- Бойківщина;
- Гуцульщина;
- Лемківщина;
- Поділля;
- Волинь;
- Полісся;
- Опілля;
- Карпати.

Кожна зона репрезентує регіон як окремий культурний світ зі своїми архітектурними особливостями, системами господарювання, соціальної організації, а також сакральними практиками. Цей підхід дозволяє відвідувачам

не лише побачити матеріальні культури, але і зрозуміти, внутрішню логіку традиційного життя українців і відчути нематеріальну складову культурної спадщини на собі.

Основною особливістю цього музею є цілісність культурного ландшафту, тож експозиції в ньому не виглядають, як штучно перенесення, а вони формують відчуття живого простору, де колись кипіло реальне життя. “Шевченківський Гай” сам по собі працює не як класичний музей, який складається з виставкових вітрин, він більше функціонує як простір практики, саме завдяки цьому він має значний вплив на формування етнокультурної ідентичності у його відвідувачів.

Тут регулярно проводяться майстер-класи з ремесел, демонстрації традиційних технологій, календарно обрядові дійства, які дуже активно публікуються в соціальних мережах, й часто стають популярними, не тільки в Україні, але й за її межами, що мотивує приїздити, дізнаватися та заглиблюватися в українську культуру.

Особливо популярними стали відео з святкування великодня та проведення гаївок у 2025 році у “Шевченківському Гаю”. Особливу увагу людей привернула кількість ветеранів, які таким чином адаптуються до нового життя. Також там відбуваються театралізовані реконструкції традиційних обрядів, наприклад весіль, або ж вечорниць, та інших. Також цей музей виступає як майданчик для автентичної музики та живого співу, а ще там можуть відбуватися дегустації локальних гастрономічних продуктів. [26]

Загалом ця інтерактивність формує механізм повного культурного переживання та занурення, який є значно ефективнішим за пасивне споглядання, адже він в себе включає емоційний та тілесний досвід, що сприяє глибшому засвоєнню певних культурних кодів та сенсів, які в це закладаються.

Загалом у “Шевченківському Гаю” через архітектуру одяг, ремесла та сакральні об’єкти демонструються варіативність української культури, яку можна побачити навіть у відмінностях між бойками, гуцулами, лемками. Що є

особливо цінним у формуванні етнокультурної ідентичності, адже відвідувач бачить не абстрактних українців, в образі чого змішуються різні регіональні та локальні особливості, а конкретні локальні спільноти з власною історією та культурним досвідом.

Маємо підкреслити те що основну освітню роль музеї виконує для туристів, школярів, студентів, місцевих мешканців, та іноземних відвідувачів. А культурно-пізнавальна діяльність музею, підсилює в свою чергу інтерес до української спадщини, сприяє переосмисленню власних культурних коренів та формує позитивну культурну ідентичність.

З 2014 року “Шевченківський Гай” став важливим простором певної культурної консолідації. Тут проводяться події патріотичного змісту: відбуваються благодійні заходи для підтримки та реабілітації військових; формується середовище символічного повернення до власних культурних витоків; а також підсилюється культурна згуртованість суспільства.

У період війни такі музеї відіграють роль не лише культурних, а й психологічних ресурсів, що допомагають укріпити національну ідентичність та внутрішню стійкість. У висновку можна сказати, що Шевченківський гай є досить важливим етнокультурним простіром в Україні. Через інтерактивний та практичний формат роботи цей музей виконує роль певного механізму формування етнокультурної ідентичності. [26]

2.6 Музей під відкритим небом “Muzeul Maramureşului”: збереження та репрезентація етнокультурної ідентичності Румунії та української спільноти Мармарощини

Музей під відкритим небом “Muzeul Maramureşului”. Він розташований в місті Сігету Мармаціей на півночі Румунії, близько до кордону з Україною. Він є одним з найбільших та найавторитетніших етнографічних комплексів в Центральній та Східній Європі. Це не просто музей, а цілісний культурний

простір, в якому матеріальна та нематеріальна спадщина регіону Марморощини відтворюються максимально точно. [29]

Особливе значення цей музей має в контексті формування етнокультурної ідентичності, оскільки Марморощина історично є багато культурною територією, де століттями співіснували Румуни, Українці, Угорці та інші етнічні групи. Саме тому цей досвід є показовим для розуміння того, як туристичний простір може репрезентувати не лише культуру країни, де він знаходиться, але й взаємодію та взаємо вплив локальних етнокультур та іншого населення. Загалом комплекс собою налічує понад 100 автентичних структур, які перевезені з різних куточків Марморощини. це житлові будинки, господарські будівлі, стодоли, кузні, млини, дерев'яні церкви, криниці. Кожна спорота була вручну розібрана у своєму селі, а потім зібрана та реконструйована в музеї відповідно до технологій традиційного будівництва. Такий метод дає змогу зберегти не лише матеріальну фактуру об'єктів, але їхні культурний контекст. Певна відчуття ось того села, з якого воно було привезено. Архітектура представлена в музеї, виявляє спільні риси з українською, гуцульською традицією, а також іншими, які можна помітити в Карпатському та Закарпатському регіонах. Загалом до експозиції музею входять такі моменти як предмети побуту, традиційний одяг, що оздоблений локальною символікою, дерев'яні вироби та знаряддя праці, ткацькі та вишиті, і подібне. Народні музичні інструменти засоби транспорту. Це дозволяє відтворити цілісну модель життя традиційної громади від побуту до певної обрядовості, де кожен предмет ілюструє сам собою не тільки побут, але й уявлення про світ, що він ніс для локального суспільства. Про їхню певну соціальну ієрархію та систему цінностей.

Музей Мармурешті активно працює з не матеріальною та матеріальною культурною спадщиною. На його територію також проходять фестивалі народної музики і танців, майстер класи, реконструкції релігійних та сімейних обрядів, демонстрації традицій технік господарювання, а також різні освітні

заходи. Наприклад, такі, як тренінги, воркшопи та просвітницькі лекції. Такі практики перетворюють музей на простір проживання цієї культури, де турист набуває досвіду дотичності, а не лише споглядання. Ще загалом є одним з найефективніших інструментів у формуванні етнокультурної ідентичності. В особливості для молоді та іноземних відвідувачів, які часто можуть просто не розуміти стандартних музейних експозицій, так як не завжди вони подаються іншими мовами, окрім місцевої.

Розглядаючи об'єкт на території Марморощини, важливо згадати про вплив української спільноти в цьому регіоні, а також на формування культурного ландшафту цього музею. Загалом Марморощини століттям була простором активного проживання українців, наприклад, таких груп як гуцулів та лемків, що опинилися у складі сучасної Румунії після зміни державних кордонів у 20 столітті. Їхні внесок у матеріальну та нематеріальну культуру регіону відчутно і сьогодні. Загалом музеї чітко демонструється багат шаровість та різноманітність етнокультурного впливу, що спостерігається в цьому регіоні. В цьому музею, у раді представлений хат господарських споруд на сакральних об'єктів, можна також побачити характерні риси для українських конструкцій.

Приклад, такі, як хати з архаїчними конструктивними елементами, що були притаманними гірському українському будівництву, а також певна спорідненість з гуцульською. Що підкреслює те, що етнокультурний ландшафт регіону формував, природньому контакті в певних моментах з українською культурною традицією.

У контексті теми моєї дипломної роботи важливо зазначити, що у музей Мармарешті виконує функцію простору культурної комунікації. Він репрезентує регіон не як моноетнічний, а як поліетнічний, де взаємодія румунів з іншими націями створила унікальний локальний культурний код. У висновку варто підкреслити те, що музей Мармарешті – це не лише музей, а культурно-комунікативний простір, у якому матеріальна і нематеріальна культурна

спадщина Мармарощини оживає у автентичній формі. Демонструється багат шаровість регіональної ідентичності, а також підкреслюється вагомий внесок різних народів та етносів у формуванні культурного ландшафту Північної Румунії. Досвід цього музею є важливим для української моделі розвитку етнокультурного туризму. [29]

2.7 Опішня як національний центр гончарства та простір формування етнокультурної ідентичності України

Опішня один з впливових осередків збереження матеріальної та нематеріальної культурної спадщини України, що знаходиться в Полтавській області. Загалом це не лише історичне гончарне поселення, а і символ української художньої традиції, що століттями формувалася у культурному ландшафті Полтавщини і впливав на розвиток ремесел по всій Україні.

Завдяки своїй унікальній ролі у збиранні традиційного гончарства, Опішня перетворилася, на важливий центр відеографічного та культурно-пізнавального туризму - де культура не просто демонструється, але й активно відтворюється, передається та переосмислюється в сучасному контексті. [9]

На сьогоднішній день комплекс музеїв і творчих майстерень в Опішні. Я прикладам того, як локальна ремісничка традиція статна стати основою розвитку національної ідентичності. Інтегруючи освіту мистецтво, туризм у живі форму культурної взаємодії. Гончарство присутнє в Опішні щонайменше з 18-го століття і за цей час населений пункт, став визначним центром української кераміки.

Відмінними рисами опішнянського стилю - це виразна пластика, насичена орнаментика, символічні зоо- та антропоморфні форми. Традиції гончарства тут передавалися поколіннями. Майстерність формувалася в середині родини між різними династіями в одній сім'ї, що створювало особливий тип культурної тяглості. Само через довгий та безперервний

розвиток це перетворило Опішню на унікальний приклад регіональної етнокультурної тяглості.

На сьогодні цей потенціал реалізується переважно через діяльність національного музею заповідника українського гончарства, який об'єднує в собі експозиційні простори. Наприклад парк скульптур, а також формування лабораторій та освітні програми на основі регіональних особливостей. [13]

Важливо відмітити Опішнянський музейний комплекс, який вирізняється у собі багаторівневим середовищем що включає в себе: музей просто неба з відтвореними гончарськими садибами; галереї та виставкові зали; парк керамічних скульптур; архіви та наукові фонди гончарства; творчі майстерні для резидентів і туристів.

Загалом усе це створює цілісний культурний ландшафт, де туристи отримують не лише інформацію, але й емоційний досвід взаємодії з ремеслом.

Особливо цінними в цьому контексті є збереження автентичних осель гончарів, у яких відтворено побут інструменти, піч, декоративні елементи, а також предмети щоденного вжитку. Такі простори не просто демонструють матеріальну культуру, а вони реконструюють соціальну і духовну атмосферу, українського ремісничого середовища.

На відміну від звичайних музеїв в Опішні активно працюють з живими фондами культурної спадщини. Тут регулярно можна взяти участь у : майстер-класах, воркшопи; резиденції художників; демонстрації традиційних технологій обробки глини; фестивалі події, щоб показують, що така практична частина сприяла не лише популяризації ремесел, але й залученості туристів до процесу творення традицій. Сам факт, створення власного виробу, навіть найпростішого, стає як певним актом культурної дотичності, який підсилює собою інтерес до національної культурної спадщини. [12]

Гончарство в Опішні виступає певним прикладом символом циклічності життя, що показує зв'язок людей з землею, та циклічність народної культури,

відтворення традицій через дії. Також воно матеріалізує певні світоглядні уявлення.

Опішня є одним з найбільших наукових активних культурних центрів в Україні. Діяльність місцевих музеїв включає: проведення археологічних та етнографічних досліджень; в роботі лабораторії та студій по кераміці; підготовку видань каталогів та монографій з історією гончарства; проведення наукових конференцій та літніх шкіл; лекції та воркшопи. Також співпраця з художниками з різних країн світу.

Особливо важливою є освітня складова: так як музеї став платформою для навчання студентів мистецьких і культурологічних спеціальностей, що сприяє передачі знань між поколінням.

Завдяки свої відкритості, відкритості у чогось нового, різні варіативності інтерактивності, також підкреслення власної автотоності, стала одним із ключових об'єктів внутрішнього культурного туризму в Україні.

Туристи приїжджають туди переважно не з рекреаційною метою, а більше для занурення традиції, ознайомлення з ремісничою культурою, набуттям цінного досвіду, що формує відчуття причетності до національної спадщини.

Що важливо в контексті моєї дипломної роботи, оскільки демонструє, що це може сприяти формування етнокультурної ідентичності, як через пізнання технології, розуміння, символіки, а також спілкування з носіями, традиції та участі в різних ремісничих процесах.

У висновку можна сказати, що Опішня - це не просто центр гончарства, а один із ключових культурних символів України, які поєднують історичну традицію та розвитку сучасного, мистецтва науки й туризму. Її роль у формуванні етнокультурної ідентичності полягає в репрезентацію української ремісничої спадщини, передання знань та наводження, а також її популяризації. Завдяки цьому, Опішня виступає прикладом ефективного використання

культурної спадщини для розвитку туристичних практик і водночас для зміцнення української національної самосвідомості.

2.8 Косів як центр гуцульської культури та формування етнокультурної ідентичності в туристичному просторі Карпат

Косівський регіон - один із ключових центрів збереження та актуалізації гуцульської культури, що органічно поєднує традиційний спосіб життя, ремесла, матеріальну та нематеріальною культурною спадщиною із сучасними туристичними практиками. Його культурний ландшафт загалом формує цілісний простір, у якому не лише демонструється, але активно відтворюється через взаємодію громаду, громадою та їх відвідувачів з певною регіональною ідентичністю.

Косів цікавий тим, що він зберіг одну з найповніших систем традиційної культури Карпат (дерев'яну архітектуру, традиційні оселі, побут, ремісничі техніки, а також елементи секторальної культури, що утворює цілісний культурний ландшафт, який відображає локальний світогляд та соціальну організацію у гуцулів).

З цього можна побачити, що музей Народного мистецтва та побуту Гуцульщини систематизує у собі й представляє ці елементи, виконуючи функцію певного, науково-освітнього центру та важливого культурного індикатора локальної ідентичності.

Особливі уваги також заслуговує Косівська мальована кераміка, що включена до репрезентативного список нематеріальної спадщини ЮНЕСКО. Воно унікальне своєю технікою, символічними сюжетами, а також традиційною кольоровою гамою. Це виступає матеріальним носієм гуцульського світового літу. Майстер-класи та спілкування з гончарами, що створюють умови для передачі традиційної символіки теоретичних знань у

форматі безпосередньої участі, що є одним із ключових механізмів у формування етнокультурної ідентичності через туризм.

В це же час Косівський Інститут прикладного та декоративного мистецтва, приватні майстерні та творчі школи активно підтримують та займаються збереженням та розвитком локальних ремесел, ткацтва, ліжникарство, різьба й кераміку.

Освітні компоненти забезпечують динамічність традиції: показує що вона не законсервована, а постійно розбивається, адаптуються, збагачується новими інтерпретаціями. Що робить Косів не просто музеєм, або музеєм під відкритим небом, а живемо осередком збереження та розвитку етнокультурної ідентичності.

Косівський базар напевно одне з найвпізнаванніших туристичних візитівок Косова. Він є однією з найхарактерніших форм збереження та репрезентації матеріальної та нематеріальної культурної регіональної спадщини. Це унікальний майданчик прямої взаємодії між майстрами та туристами, де традиційні вироби функціонують не лише як товар, але як символ культурного маркера, ліжники, кераміки, сорочка, музичні інструменти, дерев'яні вироби, тощо. Для туристів базар стає точкою входу в гуцульський світ, а для громади він є механізмом підтримки ремесел та соціальної неперервності традицій. Важливо підкресли то, що Косів в контексті етнокультурного туризму виступає зразком стійкого та автентичного середовища, в якому традиційні ремесла зберігаються та передаються, завдяки тісній взаємодії різних поколінь, так майстрів, так і туристів. А нематеріальна спадщина, набувають практичного виміру через навчання та участь. Матеріально ж культура в цей же час представляється у цілісності, а не фрагментарно. А локальна громада залишається активним носієм та транслятором власної культурної моделі.

Таким чином Косів постоє перед нами важливим простором у формуванні та актуалізації регіональної культурної ідентичності.

2.9 Батурин: гетьманська столиця як осередок історичної пам'яті та простір формування української етнокультурної ідентичності

Батурин посідає унікальне місце в українському культурному ландшафті, як простір, у якому матеріалізується політично, духовна, а також культурна історія гетьманщини. У 17-18 століттях місто виконувало функцію столиці, осередку управління дипломатії та інтелектуального життя Козацької держави.

Сучасний музейний комплекс гетьманська столиця ставить перед собою не лише завдання реконструювати архівне минуле, але і створювати особливий культурний простір, де відвідувач зможе взаємодіяти з історією через досвід емоції та символи. Батурин розташований в Чернігівській області на берегах річки Сейм. Загалом Батурин поєднує в собі масштабний історичний наратив і велике символічне навантаження.

Також до складу історико-культурного заповідника гетьманська столиця входять:

- реконструйована цитадель Батуринської фортеці;
- палац Кирила Розумовського;
- будинок генерального суді Василя Кучубея;
- археологічні помітки різних періодів;
- місця пов'язані з Батуринською трагедією.

На відміну від багатьох інших етнографічних або культурно-ремісничих об'єктів Батурин фіксується на локальні традиції окремої спільноти. Він репрезентує державний вимір української культури формуючи цілісне уявлення про політичну спадщину українців. У контексті формування етнокультурної ідентичності Батурин має своє особливе значення, оскільки саме тут зосереджені ключові елементи української політичної традиції. Саме в Батурині формувалась система козацького самоврядування, відбувалася еволюція

політичної еліти, розвивалася дипломатичні та формувалася модель української автономності.

Через реконструйовані укріплення та експозицію про гетьмана Івана Мазепу, символіку козацької влади та матеріальні свідчення минулого Батурин формує уявлення про історичну державність, відчуття тяглості української політичної культури, розуміння боротьби за свободу як частину національного характеру. У цьому просторі культурна пам'ять перестає бути абстракцією, вона набиває матеріальної форми, що дозволяє сучасному поколінню ідентифікувати себе з традиціями автономії та волелюбності. Туризм в Батурині поєднує культурно-освітню та емоційні складові.

Він працює як певний інструмент реконструкції образу минулого, формуючи у відвідувачів уявлення про епоху гетьманів. Реконструйовані споруди цитаделі, інтер'єри Палацу Розумовського, експозиції, що присвячені козацькому побуту, вони демонструють складність і багатовимірність життя української еліти. Водночас, завдяки інструментам музейної інтерпретації, відвідувач отримує лише інформацію, але й досвід занурення. Інтерпретація Батуринської трагедії відіграє важливу роль в осмисленні української історії.

Ця трагедія репрезентується в підсиленні розуміння цінності нашої державності. Вона сприяє формуванню колективної пам'яті про колоніальне насильство поглиблює почуття національного болю, таким чином трагічний досвід він стає джерелом ідентифікації.

Сучасний Батурин є простором діяльності не тільки музейної експедиції, а тут же проводяться історичні реконструкції, фестивалі Козацької культури, шкільні та студентські освітні програми, тематичні, етнологічні екскурсії, інтерактивні заняття з історією побуту та військової традиції.

Усе це створює середовище, де турист включається і стає співучасником культурного процесу. Батурин як відтворена гетьманська столиця є одним з найбільш промовистих прикладів того, як культурно-пізнавальний туризм може

стати інструментом у формуванні глибокого розуміння власної етнокультурної ідентичності.

Висновок до розділу

Комплексний аналіз репрезентативних об'єктів культурно пізнавального та етнографічного туризму, що був здійснений у межах 2-го розділу дозволяє сформувати багатовимірне уявлення про роль туристичних просторів у збереженні, трансляції та відтворення етнокультурної спадщини України.

Кожен з розглянутих об'єктів :

- Зелені Хутори Таврії;
- Фрумушика-Нова;
- Гуцул Ленд;
- Шевченківський гай;
- Опішня;
- Косів;
- Музей Мармарощини;
- Батурин.

Кожен з них виконує власну унікальну функцію в структурі культурної пам'яті та підтримці регіональної ідентичності, утворюючи мозаїку сучасної культурної екосистеми України та сусідніх держав.

Передусім важливо наголосити що етнографічний комплекс незалежно від їхнього масштабу чи типу, виступають не лише майданчиками демонстрації традиції, а й простором активної взаємодії де традиція живе інтерпретуються та відтворюється. Саме ця жива модель передачі культурного досвіду є визначальною для формування етнокультурної ідентичності у сучасних умовах, коли глобалізація, урбанізація та цифрові мається значно змінюють механіки засвоєння культурних кодів.

Розглянути приклади показують що найбільш ефективними у контексті формування етнокультурної ідентичності є туристичні об'єкти, які:

- ґрунтуються на автентичних матеріальних формах культури;
- використовують історично достовірні моделі життєвого укладу;
- взаємодіють з носіями традицій
- підтримують безперервність ремісничих і побутових практик.

Такі осередки як Фрумушика-Нова, Опішня, Косів, Шевченківський Гай - демонструють що автентичність не є статичним конструктом, вона виявляється у поєднанні історичної точності живим культурним процесом який продовжує розвиватися.

У цих просторах турист не просто дізнається про культуру, а він стає її учасником, та приймає досвід тілесного та емоційного занурення, що і формує індивідуальний механізм культурної пам'яті.

Більшість проаналізованих об'єктів активно інтегрують дані освітні компоненти:

- ◆ майстер-класи;
- ◆ ремісничі лабораторія;
- ◆ студентські практики;
- ◆ фольклорні фестивалі;
- ◆ реконструкція обрядів творчі резиденції.

У таких середовищах традиція передається: вербально (тобто розповіддю); практично (спробувати власноруч щось зробити); емоційно (тобто це певний досвід взаємодія, наприклад святкування); соціально (участь у громаді, спілкування з носіями культури).

Що підтверджує що етнокультурна ідентичність формується не лише через знання про традиції, а й через включення у традиції що є набагато ефективнішим механізмом її засвоєння та формування.

Особливе місце в аналізі різних об'єктів, займає приклад “Зелених Хуторів Таврії” що були знищені внаслідок російської агресії. Загалом цей

випадок демонструє крихкість матеріальних носіїв культури, залежність нематеріальних практик від наявності локального культурного простору, втрату соціальних практик у разі руйнування інфраструктури, масштабний удар по регіональній пам'яті який виходить за межі аж суто туристичного виміру. Загалом цей випадок підкреслює необхідність документування, оцифрування, цифрового архівування, правового захисту та державної підтримки об'єктів етнографічного та культурно пізнавального туризму. Особливо тих що розташовані в прикордонних або наближених до зони бойових дій регіонах.

На прикладі Фрумушика-Нова та музею Мармарощини, ми бачимо ефективні моделі репрезентації полікультурного середовища, де культура розглядається не як щось цілісне, а як результат взаємодії різних етнічних традицій. В свою чергу це підтверджує те що етнокультурні ідентичність завжди є результатом певної взаємодії, вони демонструють можливість мирного співіснування різних культурних моделей та сприяють формуванню транскордонних наративів в культурній спадщині такий досвід є цінним для України в контексті післявоєнного відновлення та побудови культурної дипломатії.

В той же час як певний аналіз та розгляд в цьому світлі “Етнопарку Нью Васюки” засвідчив негативні наслідки використання етнокультурної тематики як маркетинговий інструмент що несе за собою відсутність наукового складу або експертного супроводу, а також автентичних матеріалів; формування спотворених уявлень про культуру у суспільстві, розмивання сенсів та термінів; маргіналізації національної спадщини в умовах комерційного використання. Загалом цей приклад служить нагадуванням що етнографічний туризм потребує стандартизації певних етичних правил та наукових критеріїв, аби уникати в подальшому девальвацію культурного змісту на подібних об'єктах.

У сучасних українських реаліях війни об'єкти етнографічного та культурно-пізнавального туризму, виконують окрім своїх основних функцій певні додаткові: вони формують почуття культурної єдності та внутрішньої

стійкості; слугують простором психологічної підтримки та певного відновлення; вони сприяють консолідації суспільства та осмислення національної спадщини; вони стають джерелом економічного відродження для громад, що ще більш детально розглянуто в наступному розділі; також вони інтегрують в собі ветеранські та молодіжні ініціативи.

Такі об'єкти виступають певним механізмом культурної реабілітації в умовах травматичного досвіду, культурно-пізнавальний туризм в такий спосіб перетворюється на інструмент для повоєнного відновлення а не лише як інструмент розважальної індустрії що більш детально розглянути в наступному розділі.

Узагальнюючи всі ці об'єкти від локальних ремісничих центрів до масштабних музейних комплексів та сучасних просторів в громадах, що дає підстави стверджувати що даний тип туризму є напевно одним з найбільш дієвих інструментів у формуванні, підтримці, розвитку та трансляції етнокультурної ідентичності в Україні.

По-перше такі об'єкти часто створюють багатовимірні культурні середовища, у межах яких відвідувач отримує не лише фактологічну інформацію, але й переживає досвід емоційного, сенсорного та практичного занурення у традиційну культуру. Саме це забезпечує загалом якісно інший значно глибший рівень засвоєння культурних сенсів, ніж у традиційних музейних формах. Культурна ідентичність у таких просторах формується не пасивно, а через дію спів, участь, взаємодію, а також особисті переживання певного досвіду.

По-друге розглянуті приклади об'єктів демонструють що культурно пізнавальні та етнографічні локації часто функціонують як цілісні, таким чином утворюючи мініатюрні культурні екосистеми, у яких матеріальна і нематеріальна спадщина перебувають у стані живої взаємодії. Загалом ремесла, певні побутові практики, фольклор, локальні технології, обрядовість, гастрономія та природні ландшафт утворюють єдиний структурований простір

культурної тяглості. У таких екосистемах традиції не лише зберігаються але і трансформуються й адаптуються до сучасних потреб суспільства.

Також етнографічний туризм виконує важливу соціальну функцію, він забезпечує збереження локальних історій, підтримує носіїв культурних знань, сприяє документування і передачі нематеріальної спадщини. В багатьох випадках саме туристичний інтерес стає чинником який, повертає до життя з забуття або організовані практики активізуються у громади, що стимулює відновлення культурних ландшафтів.

Загалом результати дослідження та розгляду об'єктів засвідчив, що подібні об'єкти є важливими драйверами економічного та інфраструктурного розвитку для малих громад, туризм там створює робочі місця, що формує запити на ремісничі професії, що в свою чергу стимулює появу локальних брендів та сприяє розвитку малого підприємництва, підвищує інвестиційну привабливість території та значно знижує рівень міграційного відтоку населення. Таким чином етнографічний та історико-культурний туризм перетворюється на вагомий інструмент регіонального розвитку та сталого локального зростання.

Важливим у функціонуванням таких об'єктів можна виділити посилення національної консолідації та культурної суб'єктності українського суспільства. Через взаємодію з певними різновидами регіональної культури, формується уявлення про Україну, як про багатшарову різноманітну, але цілісну культурну спільність. У сучасних умовах війни і повоєнного відновлення такі простори стають важливими точками психологічної опори відновлені і переосмислення нашої колективної ідентичності.

Також етнографічний туризм надає культурного сенсу сучасності, актуалізуючи традиції в нових форматах, він не консервує спадщину, а реінтерпретує її, включаючи у сучасні освітні практики, мистецькі процеси, туристичні сервіси, а також інноваційні методи роботи з автентики, таким

чином традиційна культура залишається живою дієва та придатною до розвитку а не музейним артефактом.

Отже можна стверджувати що туристичні об'єкти культурно-пізнавального та етнографічного туризму в Україні, виконують значно ширшу функцію ніж просто демонстрування спадщини, вони є:

- динамічними культурними середовищами, які у собі забезпечують формування і поглиблення етнокультурної ідентичності ;
- збереження традицій;
- економічна стійкість громад;
- культурно видимість та суб'єктність регіонів;
- психосоціальна підтримка населення;
- інтеграції традицій у сучасний соціокультурний простір.

У контексті сучасних викликів, зокрема пов'язаних з війною, руйнуванням культурних ландшафтів, вимушено міграцію й необхідністю потім повоєнної реконструкції та відновлення, такі об'єкти набувають навіть стратегічного значення. Вони стають не лише просторами пам'яті, але й осередками відновлення культури, соціальної реабілітації, реконструкції локальних спільнот, формування нової стійкої української ідентичності. Таким чином етнографічним та культурно пізнавальний туризм є однією з ключових платформи, через які сучасна Україна, може не лише зберігати, але й активно переосмислювати та розвивати свій культурний спадок.

Розділ 3. Можливості використання етнографічного та культурного туризму: в різних сферах життєдіяльності, їх вплив на формування та розвиток етноідентичності людини

3.1 Можливості використання культурно-пізнавального та етнографічного туризму для розвитку малих громад та формування етнокультурної ідентичності

У контексті соціокультурних трансформацій в Україні культурно-пізнавальний та етнографічний туризм дедалі частіше розглядається не лише як форма рекреаційної діяльності, а як комплексний інструмент локального розвитку, культурної політики та збереження етнокультурної спадщини. Особливу значимість, ці форму туризму мають для малих громад, які володіють унікальними традиційними ремеслами, довготривалими культурними практиками або автентичними моделями соціальної організації.

Наприкладі Косова та Опішне можна простежити позитивні приклади того, як культурний туризм, оснований на місцевих ремісничих традиціях, сприяє формуванню стійких механізмів, етнокультурної, самоідентифікації, соціологізації, згуртованості та економічного розвитку. Ремесла в цьому випадку виступають не лише матеріальним продуктом, а й важливим символічним ресурсом громади. На приклад Косівська мальована кераміка, ліжнкарство, опішненські гончарні техніки та декоративно-пластичні форми, що створюють собою унікальне культурне поле, в якому поєднується історична спадковість, естетичні коди та локальний світогляд. [20]

На основі ремесел вибудовуються цілісна туристична інфраструктура, яка включає в себе мережу демонстраційних майстерень і творчих резиденцій музеї та інтерактивні експозиції, школи ремесла та короткострокові навчальні програми, ярмарки та фестивалі народного мистецтва, локальні бренди та сувенірну продукцію.

У результаті ремесло виконує в нас певну функцію, передачу традиції усвідомлення власної приналежності до локальної культури та створення нових робочих місць і туристичного продукту. Загалом у малих громадах етнографічний туризм стає каталізатором внутрішніх соціальних процесів.

А туристичний запит на автентичність формує попит на знання майстрів активізувався інтерес до локальної історії та стимулює передачу ремесла від старших поколінь-молодшим. Таким чином культурний туризм в таких громадах відновлює соціальний статус носів традиції, формують нові моделі зайнятості, включаючи родині майстерні. Сприяє консолідації громади навколо спільних культурних практик, підтримує інфраструктуру взаємодії між майстрами, освітніми інституціями та туристами. Наприклад, Косів, де ремісничі практики інтегровані у щоденне життя громади, може слугувати прикладом певної екосистеми, у якій традиції є не декоративною, а життєвими та економічно значущі.

Якщо розглядати туристичну інфраструктуру, то, в малих громадах, це не зводиться суто до фізичних об'єктів. Вона також розглядає простір, де традиції будуть подаватися у сучасній доступній і в водночас в автентичній формі.

Серед таких об'єктів, які можуть бути в нагоді та потрібними при формуванні такого типу туризму в маленьких громадах, є:

- музей під відкритим небом;
- маршрути ремесел;
- культурні резиденції для митців та дослідників;
- фестивалі традиційної культури;
- певні тематичні хаби, що будуть поєднувати між собою ремесла, або гастрономію, чи освітню діяльність.

Загалом ці елементи дозволяють не лише зберігати спадщину, але інтегрувати її у сучасний соціокультурний контекст забезпечують постійне оновлення культурного змісту. [20]

Загалом економічний ефект в таких громадах може спостерігатися у :

- зростанні доходів місцевого населення;
- розвитку малого та середнього бізнесу;
- формування певних туристичних кластерів;
- зниження рівня трудової імміграції;
- підвищення інвестиційної привітливості регіону;
- зниження ефектів рівня урбанізації та відтоку працездатного населення.

Загалом, Косів та Опішня демонструють, що джерело може стати структурною базою для розвитку місцевої економіки, утримання молоді та формування нових професійних напрямків.

Через активну популяризацію локальних традицій малі громади можуть стати видимими на національному та міжнародному рівнях, виконуючи функцію певних культурних амбасадорів регіону, наприклад, Косівська і Опішнянська кераміка.

3.2 Можливості використання етнографічного та культурного туризму в системі шкільної освіти: співпраця зі школами та роль учнівських етнографічних експедицій

В умовах сучасної трансформації українського суспільства та зростаючої потреби у формуванні національної ідентичності, особливу увагу набувають різні практики, що поєднують теоретичне навчання з безпосереднім культурним досвідом.

Етнографічний та культурно-пізнавальний туризм при інтеграції в систему шкільної освіти, відкривають широкі можливості для формування етнокультурної самосвідомості молоді. Оскільки забезпечують живий контакт з традиціями, локальними ландшафтами та носіями культурної спадщини. Попередньо проаналізувавши Косів та Опішні, можемо побачити, що малі громади, у яких ремесла та культура залишається складовими повсякденного

життя, стають самі по собі природнім майданчиком для освітніх ініціатив. Так, як там, етнокультура - це не просто про те що інституалізовано лише в музейних форматах, а вона функціонує як жива та діяльна система, що передається через ремісничу практику, родинні традиції, локальні, соціальні структури.

Саме це створює сприятливе середовища для інтеграції, шкільної освіти з етнографічним туризмом. Наприклад, співпраця шкіл з культурними осередками Косова або Опішні, а також інших ремісничих регіонів може стати важливим інструментом в гуманітарній освіті. Загалом, таким партнерством можна передбачити організацію тематичних та практичних екскурсій до ремісничих майстерень, музеїв під відкритим небом та центрів народного мистецтва. Проведенням інтерактивних практичних занять із майстрами та іншими носіями місцевих традицій, що включає у себе:

- Участь учнів у культурних заходах, фестивалях, виставках, а також в майстре-класах.
- Роботу з матеріальними та нематеріальними елементами культурної спадщини.

На відміну від традиційної шкільної лекційної системи, такий формат формується та ґрунтується на досвіді й діяльності під час навчання, що значно підсилює процес засвоєння даного типу інформації, та формує емоційну залученість. Учнівські етнографічні експедиції, становлять особливу цінність в процесі формування етнокультурної ідентичності, оскільки дозволяють поєднати дослідницьку діяльність із живим культурним досвідом. У рамках таких експедицій учні можуть проводити структурованість інтерв'ю з майстрами або літніми людьми, документувати технології традиційних ремесел, збирати матеріали усної історії, аналізувати локальні особливості побуту архітектури, одягу та гастрономії, фіксувати елементи обрядової культури та соціальної організації громад.

Загалом ці практики можуть формувати у старшокласників базові навички етіологічного дослідження, а також сприяють їхньому усвідомленню того, що культура є не абстрактною категорією, а живою системою, яка продовжує розвиватися та змінюватися. Особливо важливим є безпосередній досвід, взаємодії з ремеслом. Наприклад, спробує працювати з гончарним кругом чи ткати ліжник, або виготовляти декоративні елементи, щоб брати участь у традиційних господарських процесах.

Такі дії формують у них відчуття особистої дотичності до традиції, що є одним з ключових механізмів у формування етнокультурної самоідентифікації. Важливим в цьому є і соціально-психологічний аспект, що й дає досвід занурення у традиційні практики та сприяє зміцненню відчуття приналежності до національної культури, що є особливо актуальним у період воєнних та повоєнних трансформацій.

За результатами таких експедицій учні можуть виконувати певні індивідуальні чи групові творчі та дослідницькі завдання, які допоможуть не лише закріпити знання, а й допоможуть у формуванні навичок певної культурної інтерпретації. Отже, у висновку можемо сказати, що використання етнографічного та культурно-пізнавального туризму у шкільній освіті є важливим інструментом у формуванні етнокультурної ідентичності в Україні.

Приклади таких культурно-активних регіонів, як Косів та Опічня, демонструють значний потенціал інтеграції освітніх програм з локальними традиціями, ремеслами та живими культурними практиками. Учнівські етнографічні експедиції та майстер-класи з носіями культури можуть сприяти створенню певних творчих проєктів для глибокого розуміння української культури, як багаторівневої.

3.3 Етнографічний туризм як інструмент регіонального розвитку та післявоєнного відновлення культури й ідентичності

Етнографічний туризм в сучасній Україні вже виходить за межі традиційно-культурної практики і поступово він перетворюється на стратегічний ресурс, що поєднує в собі економічний розвиток, локальну ідентичність, психологічну підтримку населення, а також соціальну реінтеграцію ветеранів.

Загалом, створення та відновлення етнокультурних комплексів на деокупованих територіях, може стати певним каталізатором їхнього економічного розвитку та зростання. Основними плюсами розбудови таких об'єктів є:

- створення робочих місць, як в процесі будівництва та подальшого функціонування;
- стимулює розвиток локального підприємництва, ремесел та приватних ініціатив;
- забезпечуються надходження до місцевих бюджетів;
- активізуються культурні практики, щоб були маргіналізовані або перервані під час війни.

Таким чином етнографічний туризм в нашому випадку стає можливим ресурсом для повернення громадянам життєздатності, самодостатності та культурної видимості.

З огляду на певні домовленості з міжнародними партнерами щодо повоєнної відбудови України, культурні проекти можуть отримувати підтримку як частину комплексних програм реконструкції регіонів. Особливо актуальними можуть бути ініціативи, що будуть особі поєднувати збереження нематеріальної та матеріальної спадщини, розвиток туризму та малого бізнесу, підтримку корінних народів та реінтеграцію ветеранів.

Прикладом такого може стати створення культурного або етнографічного центру кримськотатарської культури на деокупованому лівобережжі Херсонщини. Ініціатива, яка одночасно має національне, міжнародне та гуманітарне значення. [20]

Одним з важливих аспектів сучасної етнокультурної політики є освідомлення того, що етнографічні простори в нашому випадку можуть виконувати функції натуральної терапії та соціальної реабілітації для військових. Для ветеранів та військових, які повертаються після участі в бойових діях, культурно-орієнтовані практики можуть стати ефективним шляхом, для таких моментів як:

- зниження рівня психоемоційного напруження;
- відновлення навичок мирного життя;
- повернення до середовища співпраці та взаємодії;
- формування нових соціальних контактів;
- отримання відчуття власної значущості та причетності до культури творчих процесів.

Можливі практики в електрографічному середовищі - це робота з глиною, деревом, текстилем, взагалі участь у різних ремеслах, певне співіснування з природою, відтворення традицій, що можуть допомагати стабілізувати психіку через ритмічність, тактильність і спільну діяльність.

Тому етнокультурні комплекси мають потенціали ставати базами для програм реабілітації та адаптації військових, що повертаються до цивільного життя. Також розвиток етнографічних об'єктів відкриває нові можливості для створення ветеранського бізнесу. Який може відігравати подвійну роль економічну та соціальну. Часто ветерани завдяки власному досвіду є стійкими відповідальними та здатними створювати певні інституції, що можуть мати великий суспільний вплив.

Це потенційні напрямки дружнього до ветеранів підприємства у сфері етнографічного туризму:

- заснування ремісничих майстерень;
- створення агро- та етнопоселень;
- організація майстер-класів;
- таборів та навчальних програм;

- розвиток еколокацій, кемпінгів і рекреаційних зон;
- управління музеями та міні-музеями історико-культурного спрямування;
- збереження та відновлення об'єктів матеріальної спадщини.

Такі ініціативи можуть дозволяти ветеранам мати гідний дохід, а також реалізовувати власний підприємницький потенціал і водночас робити в нас культурне відновлення країни.

З огляду на наявні тенденції та будні перспективи можна виділити декілька регіонів, де може бути в наявні тенденції. Після воєнний час перспективно розвивати подібні об'єкти. Це деокуповані території, які потребують відродження та формування й розвитку нової локальної ідентичності. Південь та степові регіони, де багато об'єктів зруйновано та втрачено. Подніпров'я, що має великий природний ресурс.

У висновку можна сказати, що етнографічний туризм у після воєнний період має всі передумови стати одним із ключових інструментів для регіонального розвитку та економічна стабілізація, культурне відродження локальної громади, підтримка корінних народів та етнічний груп.

Висновок до розділу

Цей розділ дозволив розкрити широку багатовимірність можливості етнографічного та культурно-пізнавального туризму як соціокультурного інструменту, здатного впливати не лише на економічний розвиток окремих територій, але й на формування особистої та колективної етнокультурний ідентичності. Аналіз прикладів, моделей та потенціалу розвитку цього напрямку показав що етнографічний туризм є одним з найбільш гнучких і дієвих засобів підтримка культурної тяглості, збереження регіональних традицій, освіти молоді, консолідації громад і психологічної реабілітації населення в умовах тримало тривалої війни.

Дослідження ролі культурно-пізнавального та етнографічного туризму розвитку малих громад на прикладі Косова та Опішня, переконливо демонструє що локальні ремесла і традиції можуть виступати ключовими драйверами соціального та економічного зростання. Гончарство, ткацтво, ліжникарство, деревообробка та інші традиційні промисли забезпечують не лише створення матеріальних продуктів, але й виконують функції носіїв символічних значень, естетичних кодів і світоглядних моделей, що є невід’ємними складовими регіональних ідентичності

Створення туристичної інфраструктури навколо ремесел:

- стимулює локальну економіку;
- підтримує малий бізнес та родині майстерні;
- підсилює внутрішню солідарність громади;
- сприяє між поколінні передачі знань;
- формує нові професійні можливості для молоді.

Таким чином ремісничі традиції стають підґрунтям стійкого розвитку громади, а туризм стає механізмом актуалізації та популяризації локальної культурної спадщини, що підтверджує тезу, про те що ,етнокультурна ідентичність найкраще зберігається та розвивається у середовищах де традиція не лише демонструється але й активно практикується.

Інтеграція етнографічного туризму в шкільну освіту відкриває значний педагогічний потенціал. На відміну від теоретичних навчальних моделей, практичні форми екскурсії, експедицій, майстер-класів, зустрічей з майстрами дозволяють учням не просто вивчати культуру ай переживати її безпосередньо. Такий формат:

- Поглиблює інтерес до традиційної культури;
- Формує здатність самостійно інтерпретувати культурні явища;
- Створює емоційні зв’язки з української спадщини;
- Розвиває критичне мислення та навички польового дослідження;
- Формує почуття приналежності до українського культурного простору.

Учнівські етнографічні експедиції описані в цьому розділі, є одним із найбільш ефективних інструментів формування етнокультурної ідентичності, вони поєднують дослідницький компонент з живою практикою традиції. Учні вчаться працювати з матеріальними і не матеріальними проявами культури, збирають усно-історичні свідчення, відтворюють ремісничі навички, аналізують локальні особливості різних регіонів України. Такі практики сприяють становлення національної самосвідомості не лише через знання, а й через досвід культурного занурення.

У сучасних умовах війни та майбутньої відбудови України етнографічний туризм виявляється не лише культурним, але й стратегічним інструментом він здатний виконувати одночасно кілька ключових функцій.

Наприклад економічна стабілізація та розвиток деокупованих територій.

Загалом створення нових етнографічних комплексів, приносить такі позитивні аспекти:

- генерує робочі місця;
- сприяє появі малого та ветеранського бізнесу;
- залучає міжнародні гранти;
- оживляє локально економіку;
- стимулює інтерес суспільства до нових культурних просторів.

Етнографічні об'єкти на деокупованих територіях можуть формувати нову локальну ідентичність допомагаючи, громадам повернути символічну цілісність і культурну суб'єктність після війни.

Особливо важливою є роль етнографічних просторів як середовищ терапевтичного впливу де поєднуються: реміснича діяльність, природні ландшафти, ритмічні ручні практики, обрядові елементи, та спільна діяльність у межах майстерень, що забезпечують природну підтримку емоційної стабільності та відновлення психіки. Ремесло, взаємодія з природою та

культурою, створення предметів власноруч сприяють нормалізації психологічного стану, відчуттю контролю, повернення соціальної активності.

Великий потенціал до того щоб ставати засновниками: етнолокацій, ремісничих майстерень, агротуристичних та етнотуристичних садиб, мистецьких хабів, міні музеїв та центрів локальної спадщини, мають військові. Загалом такі ініціативи не лише сприяють їхній соціальній адаптації, але і збагачують культурну карту України, створюючи мережу мережу нових точок етнокультурного тяжіння.

Аналіз трьох ключових напрямках використання етнографічного та культурно пізнавального туризму та їх впливу на етнокультурну ідентичність, дозволяє сформувати розгорнуте уявлення про їхню роль у формуванні етнокультурні ідентичності на індивідуальному, локальному та національному рівнях.

По-перше малі громади зможуть використовувати туризм як дієвий інструмент відтворення традицій, підтримки ремесел та зміцнення культурної суб'єктності. Вони здатні трансформувати своє культурне середовище у ресурси сталого розвитку.

По-друге, освіта, особливо шкільна, отримує можливість формувати етнокультурну ідентичність молоді через досвід, емоції та практику. Етнографічні експедиції, майстер-класи і робота з носіями культури забезпечують живу міжпоколінну трансмісію знань.

По-третє, післявоєнні території та ветеранські спільноти можуть знаходити в етнографічному туризмі інструмент реабілітації, самоствердження, створення бізнесу та відновлення культурного ландшафту.

У сукупності це доводить, що етнографічний туризм не є периферійної галузі туристичної індустрії він формує культурну основу розвитку українського суспільства, виступаючи засобом:

- збереження спадщини;
- осмислення історичної пам'яті;

- укріплення національної ідентичності;
- адаптації традицій до сучасних умов;
- соціального згуртування та психологічної підтримки.

Етнографічний туризм у цьому розділі не лише демонструє культуру, але й відтворює її, забезпечуючи життєдіяльність української етнокультурної традиції у сучасному часі та створюючи фундамент для майбутнього розвитку.

Висновки

У роботі зроблено спробу комплексного дослідження етнографічного та культурно-пізнавального туризму як важливого інструменту формування та розвитку етнокультурної ідентичності людини, локальних громад та українського суспільства загалом. Виходячи з поставлених завдань: проаналізувати теоретичні основи поняття етнокультурної ідентичності; розкрити роль туризму у процесах збереження та трансляції культурної спадщини; охарактеризувати приклади функціонування реальних етнокультурних об'єктів; визначити можливості застосування культурно-пізнавального туризму в сучасних соціокультурних умовах; а також оцінити його потенціал у післявоєнному відновленні України - було сформовано цілісне бачення місця етнографічного туризму у сучасній гуманітарній, соціальній та культурній політиці держави.

Здійснене дослідження дало можливість комплексно розглянути етнографічний та культурно-пізнавальний туризм як багатофункціональний феномен, що об'єднує історичну пам'ять, сучасні практики репрезентації культури, локальний розвиток і процеси формування особистісної та колективної ідентичності. Аналіз, проведений у межах роботи, дозволив не лише розкрити внутрішню структуру туристичного простору, а й осмислити його роль у сучасних українських реаліях, особливо в умовах війни, соціальних трансформацій та переосмислення національної самоідентифікації.

Це дослідження дало можливість комплексно розглянути етнографічний та культурно-пізнавальний туризм як багатофункціональний феномен, що

об'єднує історичну пам'ять, сучасні практики репрезентації культури, локальний розвиток і процеси формування особистісної та колективної ідентичності. Аналіз, проведений у межах роботи, дозволив не лише розкрити внутрішню структуру туристичного простору, а й осмислити його роль у сучасних українських реаліях, особливо в умовах повномасштабної війни, соціальних трансформацій та переосмислення національної самоідентифікації.

На першому етапі дослідження було здійснено критичний аналіз термінологічного апарату, що використовується у сфері культурно-пізнавального та етнографічного туризму. Це дозволило не лише окреслити стан термінологічної невизначеності, а й показати її вплив на практику класифікації туристичних об'єктів, наукову інтерпретацію та функціонування туристичної індустрії. Робота виявила, що нечіткість понять породжує змішання функціонально різних об'єктів, що ускладнює вироблення адекватної державної політики у сфері охорони культурної спадщини та розвитку

туризму.

Паралельно було досліджено нормативно-правову базу, де простежено численні прогалини у законодавстві - від відсутності визначення «етнопарку» до неузгодженості вимог щодо збереження автентики. Цей аналіз продемонстрував, що правове поле потребує оновлення, оскільки саме нечіткі критерії створюють можливості для спотворення поняття «етно» та використання його виключно у маркетингових цілях.

Важливою частиною роботи стала типологізація туристичних об'єктів. На основі досліджених кейсів було показано, що культурно-пізнавальні та етнографічні простори функціонують як складні культурні екосистеми, де поєднуються архітектурна автентика, реміснича практика, природний ландшафт, обрядовість і соціальна взаємодія. Їхній потенціал формування етнокультурної ідентичності залежить від того, наскільки повноцінно вони відтворюють культурні реалії та участь відвідувачів в цьому.

Одним із центральних результатів роботи стала демонстрація того, як етнографічний туризм впливає на розвиток малих громад. Досвід Косова та Опішні показав, що ремесло - це не лише культурний ресурс, але й економічна опора громади, її соціальний капітал та джерело консолідації громадськості. Туризм активізує локальну економіку, підсилює престиж традиційних професій, утримує молодь і створює сталі культурні індустрії. Саме через такі приклади було повністю реалізовано завдання щодо аналізу потенціалу культурного туризму для локального розвитку.

Дослідження також виявило значні можливості інтеграції етнографічного туризму у сферу освіти. Учнівські експедиції, майстер-класи, робота з носіями традицій допомагають школярам побачити культуру не як абстрактну теорію, а як живий процес. Це формує у молоді відповідальне ставлення до спадщини, розвиває дослідницькі навички й створює основу для цілісної етнокультурної ідентичності.

Окремої уваги було приділено ролі етнографічного туризму в післявоєнному відновленні України. Й того що він здатний стати одним із ключових чинників повернення культурної тяглості, реінтеграції громад, відбудови зруйнованих територій та створення нових економічних центрів. Що демонструє, що культурні проекти, що можуть отримувати підтримку як від місцевих, так і міжнародних партнерів, оскільки поєднують у собі соціальну, економічну та гуманітарну складові.

Здійснене дослідження дало можливість комплексно розглянути етнографічний та культурно-пізнавальний туризм як багатофункціональний феномен, що об'єднує історичну пам'ять, сучасні практики репрезентації культури, локальний розвиток і процеси формування особистісної та колективної ідентичності. Аналіз, проведений у межах роботи, дозволив не лише розкрити внутрішню структуру туристичного простору, а й осмислити його роль у сучасних українських реаліях, особливо в умовах війни, соціальних трансформацій та переосмислення національної самоідентифікації. На першому

етапі дослідження було здійснено критичний аналіз термінологічного апарату, що використовується у сфері культурно-пізнавального та етнографічного туризму. Що дозволило не лише окреслити стан термінологічної невизначеності, а й показати її вплив на практику класифікації туристичних об'єктів, наукову інтерпретацію та функціонування туристичної індустрії. Робота виявила, що нечіткість понять породжує змішання функціонально різних об'єктів, що ускладнює вироблення адекватної державної політики у сфері охорони культурної спадщини та розвитку туризму. Паралельно було досліджено нормативно-правову базу, де простежено численні прогалини у законодавстві від відсутності визначення «етнопарку» до неузгодженості вимог щодо збереження автентики. Цей аналіз продемонстрував, що правове поле потребує оновлення, оскільки саме нечіткі критерії створюють можливості для спотворення поняття «етно» та використання його виключно у маркетингових цілях. Важливою частиною роботи стала типологізація туристичних об'єктів. На основі досліджених кейсів було показано, що культурно-пізнавальні та етнографічні простори функціонують як складні культурні екосистеми, де поєднуються архітектурна автентика, ремісничка практика, природний ландшафт, обрядовість і соціальна взаємодія. Їхній потенціал формування етнокультурної ідентичності залежить від того, наскільки повно вони відтворюють середовище традиції та наскільки глибокою є участь відвідувача в ньому. Аналіз об'єктів від українських до румунського Muzeul Maramureşului дозволив простежити різні моделі репрезентації культури: від повної автентичності («Шевченківський гай», Косів, Опішня) до частково або повністю комерціалізованих форм («Нью-Васюки»). Це дало змогу окреслити межу між справжнім етнокультурним простором і розважальним комплексом, у якому елементи традицій виконують декоративну, а не культурну функцію. Таким чином було виконано завдання щодо виявлення механізмів впливу об'єктів на етнокультурну самоідентифікацію та окреслено їхню роль у формуванні культури пам'яті. Одним із центральних результатів

роботи стала демонстрація того, як етнографічний туризм впливає на розвиток малих громад. Досвід Косова та Опішні показав, що ремесло це не лише культурний ресурс, а й економічна опора громади, її соціальний капітал і джерело консолідації. Туризм активізує локальну економіку, підсилює престиж традиційних професій, утримує молодь і створює сталі культурні індустрії. Саме через такі приклади було повністю реалізовано завдання щодо аналізу потенціалу культурного туризму для локального розвитку. Дослідження також виявило значні можливості інтеграції етнографічного туризму у сферу освіти. Учнівські експедиції, майстер-класи, робота з носіями традицій допомагають школярам побачити культуру не як абстрактну теорію, а як живий процес. Це формує у молоді відповідальне ставлення до спадщини, розвиває дослідницькі навички й створює основу для цілісної етнокультурної ідентичності. Особливої уваги було приділено ролі етнографічного туризму в післявоєнному відновленні України. Він здатний стати одним із ключових чинників повернення культурної тяглості, реінтеграції громад, відбудови зруйнованих територій та створення нових економічних поліцентрів. Робота демонструє, що культурні проєкти можуть отримувати підтримку як від держави, так і від міжнародних партнерів, оскільки поєднують у собі соціальну, економічну та гуманітарну складові. У цьому контексті особливо значущою є можливість залучення ветеранів.

Етнографічні простори можуть стати для них місцями реабілітації, переосмислення досвіду, включення у мирне життя та відкриття нових професійних шляхів. Створення ветеранського бізнесу у сфері ремесел, екотуризму чи культурної анімації формує нові соціальні моделі та сприяє відновленню суспільної стійкості. Проведене дослідження дозволило також визначити ключові ризики та перспективи розвитку галузі в умовах війни: від знищення об'єктів спадщини до потенційного зростання попиту на внутрішній туризм після перемоги. Було зроблено висновок про те, що етнографічний туризм може стати одним із фундаментальних механізмів відновлення

культурного поля України, повернення почуття цілісності, відтворення символічних меж спільноти та посилення національної суб'єктності. У ширшому значенні результати роботи дозволяють стверджувати, що етнографічний та культурно-пізнавальний туризм є не додатковою, а стратегічною складовою гуманітарної політики. Вони поєднують минуле і сучасність, локальне і загальнонаціональне, індивідуальний досвід і колективну пам'ять, сприяючи глибокому внутрішньому засвоєнню культури. Такі туристичні простори стають місцями, де традиція не фіксується, а приживається; де ідентичність не нав'язується, а народжується в процесі взаємодії; де спадщина не архівується, а продовжує жити.

Тому загальний висновок дипломної роботи полягає в тому, що етнографічний туризм в Україні має потужний потенціал стати одним з ключових механізмів збереження культурної спадщини, формування етнокультурної ідентичності та відновлення суспільства у післявоєнний період. Що відкриває можливості для синтезу культурної політики, освіти, локального розвитку, психологічної реабілітації та міжнародної співпраці, формуючи нову модель культурної стійкості та національної тяглості в умовах глибоких історичних змін.

Список джерел та літератури

1. Дутчан О. Теоретико-методологічні проблеми українського етнотуризму : історіографія. *Вісник прикарпатського університету. історія*. 2013. № 23–24. С. 318–322.
2. Етнічний туризм – Вікіпедія. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Етнічний_туризм (дата звернення: 03.11.2025).
3. Етнопарк "гуцул ленд". *Буковель. Гірськолижний та SPA курорт в Карпатах*. URL: <https://bukovel.com/summer/etnopark-gutsul-lend> (дата звернення: 05.11.2025).
4. Етнопарк «Гуцул Ленд». URL: <https://go-to.rest/location/karpaty/bukovel/etnopark-gutsul-lend/> (дата звернення: 07.11.2025).
5. Етнопарк Нью-Васюки - Парк для сімейного відпочинку. URL: <https://new-vasyuki.com.ua/> (дата звернення: 23.10.2025).
6. Карпенко Ю. В., Гвоздик Т. О. Форма збереження та відродження історико-культурної спадщини регіону // *Розвиток українського етнотуризму: проблеми та перспективи*. 6.3б. матер. IV всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених. Львів, 2016. С. 101-107.
7. Катерина Т. Музей просто неба. *ВУЕ*. URL: https://vue.gov.ua/Музей_просто_неба (дата звернення: 04.11.2025).
8. Контактний зоопарк "Гуцул ленд". *Буковель. Гірськолижний та SPA курорт в Карпатах*. URL: <https://bukovel.com/entertainments/kontaktanii-zoopark-uskanseni-gutsul-lend> (дата звернення: 07.10.2025).
9. Культурно-гастрономічний фестиваль "Опішня СливаФЕСТ". *Український культурний фонд*. URL: <https://ucf.in.ua/archive/61cc69c7bd031859153eb9c9> (дата звернення: 08.11.2025).
10. Кушнір В. Г., Петрова Н. О., Паларієв О.А О. А. Фрумушика-Нова (історико-етнографічний нарис). Одеса, 2020. 72 с.

11. Музей просто неба – Вікіпедія. *Вікіпедія*.
URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Музей_просто_неба (дата звернення: 06.09.2025).
12. Опішня. Столиця гончарства Цікаві місця • Пам'ятки • Що подивитись у Опішня. Столиця гончарства?. *Україна Інкогніта*.
URL: <https://ukrainaincognita.com/mista/opishnia-stolytsia-honcharstva> (дата звернення: 08.11.2025).
13. Опішня. Як ми знайшли ідеальний музей • Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному. *Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному*. URL: <https://opishne-museum.gov.ua/opishnya-yak-my-znajshly-idealnyj-muzej/> (дата звернення: 08.11.2025).
14. Петрова Н. О. Туристично-рекреаційний потенціал полікультурного буджака на прикладі комплексу етнографічного та зеленого туризму «Фрумушика-нова». *VII дунайські наукові читання. локальні ідентичності українського пограниччя : практики, взаємовпливи, шляхи інтеграції.*, м. Ізмаїл. 2021. С. 125–131.
15. Про етно-парк – Гуцул ленд. *Гуцул ленд*. URL: <https://hutsulland.com/pro-etno-park/> (дата звернення: 04.10.2025).
16. Про нас – Фрумушика-Нова, Бессарабське село. *Захищена сторінка*. URL: <https://frumushika.com/nasha-istorija.html> (дата звернення: 03.10.2025).
17. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР: станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр#Text> (дата звернення: 01.12.2025).
18. Розвиток розважального сектору туріндустрії як засіб зміцнення туристичного потенціалу України. *Все про туризм: туристична бібліотека*. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/koval.htm (дата звернення: 02.12.2025).

19. РОЗВИТОК ТУРИЗМУ ЯК ПРІОРИТЕТНОЇ ГАЛУЗІ ЕКОНОМІКИ | Підприємництво та інновації. *Home Page*. URL: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/8.16> (дата звернення: 03.10.2025).
20. Сахно І. А. Етнографічний туризм: роль в збереженні, популяризації, відновленні історичної пам'яті та етнографічних традицій = Ethnographic tourism: role in preservation, popularization, restoration of historical memory and ethnographic traditions : кваліфікаційна робота бакалавра. 2024. 56 с.
21. Сахно І. А. Формування культурного простору пам'яті в Україні: досвід і виклики під час війни на прикладі етнографічного туризму. *Культура історичної пам'яті в Україні: наукові, культурні та освітні аспекти : матеріали Всеукр. наук. - практ. конф., Одеса, 23–24 серп. 2023 р.*, м. Одеса.
22. Скансени в Україні: куди поїхати в музей просто неба - Ukraine IS. *Ukraine IS*. URL: <https://www.ukraine-is.com/uk/skanseni-v-ukraini-kudi-poixati-v-muzej-pid-vidkritim-nebom/> (дата звернення: 05.05.2023).
23. Софій О. Олександр Софій: культурний туризм – непрості відносини. *ZAXID.NET*. URL: https://zaxid.net/kulturniy_turizm__neprosti_vidnosini_n1506840 (дата звернення: 27.09.2025).
24. Українська правда. Фрумушика-Нова. Навіщо одеський бізнесмен побудував село в степу Бессарабії. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/08/9/7223127/> (дата звернення: 06.09.2025).
25. Черненко Н. О., Зінченко Л. А. Розвиток туризму як пріоритетної галузі економіки. *Підприємництво та інновації*. 2019. № 8. С. 99–104. URL: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/8.16> (дата звернення: 06.05.2023).
26. Шевченківський гай. *Шевченківський Гай*. URL: <https://lvivskansen.org/> (дата звернення: 19.11.2025).
27. 10 найцікавіших музеїв під відкритим небом у різних куточках України для подорожей взимку (фото). *Агенція новин Фіртка*.

URL: <https://firtka.if.ua/blog/view/10-najcikavishih-muzeiv-pid-vidkritim-nebom-u-riznih-kutockah-ukraini-dla-podorozej-vzimku-foto95440> (дата звернення: 02.09.2025).

28. 12 музеїв під відкритим небом, які можна відвідати на вихідних. *Поради newsdaily*. URL: <https://newsdaily.org.ua/8892-12-muzeiv-pid-vidkritim-nebom-yaki-mozhna-vidvidati-na-vikhidnikh.html> (дата звернення: 04.09.2025).

29. Descoperă - Muzeul Maramureşului. *Muzeul Maramureşului*. URL: <https://muzeulmaramuresului.ro/> (date of access: 05.09.2025).

30. Етно-парк «Гуцул Ленд» Буковель – Верховина Карпати – VERKHOVYNA.LIFE. *Verhovyna.life*.

URL: <https://verkhovyna.life/hutsul.lend/> (дата звернення: 06.11.2025).

31. PETROVA N. "FRUMUSHYKA NOVA": REPRESENTATION OF BUDZHAK ETHNIC GROUPS CULTURE. 2. *Analele Universităţii Dunărea de Jos din Galaţi, Fasc. XX, Sociologie, nr. 15. 2020. P. 35-44.*

32. PETROVA N. "Frumushyka Nova": representation of Budzhak ethnic groups culture. *INTERNATIONAL CONFERENCE HISTORY, SPIRITUALITY, CULTURE. DIALOGUE AND INTERACTIVITY 6th Edition. Book of Abstracts. ORGANIZED BY "Dunarea de Jos" University of Galati, Romania Faculty of History, Philosophy and Theology. 1. Galati, Romania, 2020. P.41-42.*